

**Suomennettavien kirjojen valintamenettelyt
kustantajan ja suomentajan näkökulmista tarkasteltuna**

Piia Holstikko
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kirjallisuus
Sivuainetutkielma
Joulukuu 2013

Tampereen yliopisto
Suomen kirjallisuus
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Holstikko, Piia: Suomennettavien kirjojen valintamenettelyt kustantajan ja suomentajan
näkökulmista tarkasteltuna
Sivuainetutkielma, 61 sivua, 2 liitettä
Joulukuu 2013

Tutkielmassa selvitetään, miksi käännöskirjallisuus on tärkeää, millaista suomennettu kaunokirjallisuus on ja miten suomennettava kirjallisuus valitaan. Lopuksi kerrotaan, millaisin toimenpitein suomennoskirjallisuuden laatua on kohennettu ja mitä vielä olisi tehtävissä.

Laadukkaan maailmankirjallisuuden monipuolinen saatavuus äidinkielellä on sivistyksen edellytys. Käännöskirjallisuus laajentaa maailmankuvaa ja lisää yksilöiden välistä suvaitsevaisuutta ja ymmärrystä. Käännöskirjallisuudella on ratkaiseva merkitys suomen kielen ja suomenkielisen kirjallisuuden kehittämisessä.

Suomennoskirjallisuus painottuu vahvasti englannista käännettyyn viihdekirjallisuuteen. Esimerkiksi afrikkalaista, aasialaista ja eteläamerikkalaista kirjallisuutta pidetään marginaalisina. Yksittäisten suomentajien ja usein pienkustantajien kulttuuristen ponnistuksien ansiosta näiltäkin valtavilta mantereilta on sentään joitakin näytteitä saatavana suomeksi.

Kustannustoimittajille ja suomentajille tehdyt kyselyt selvittävät suomennettavaksi valittavan kaunokirjallisuuden valintaperusteita. Haastattelut valottavat alan toimijoiden asenteita ja toiveita. Lähdekirjallisuuden avulla selvitetään suomalaisen kirjantuotantojärjestelmän rakenteita, sen heikkouksia ja potentiaalia.

Kustantajia sitovat taloudelliset tekijät. Viihdekirjallisuutta käännetään ja markkinoidaan voimakkaasti, koska se myy. Angloamerikkalaisen kirjallisuuden painottuminen selittyy yleisesti vallalla olevalla trendillä ja kielitaidolla. Suomennoskirjallisuuden yhteydessä puhutaan aina myös rahasta. Suomentajien palkat ovat heikot, ja palkkaus on sitä heikompi mitä laadukkaammasta kirjallisuudesta on kyse. Suomennoskirjallisuuden tukemiseksi jaetaan kuitenkin apurahoja ja palkintoja.

Avainsanat: suomennoskirjallisuus, kustantamot, suomentajat

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Käännöskirjallisuuden merkitys	3
2.1 Käännöskirjallisuus sivistää.....	3
2.2 Käännöskirjallisuus avartaa maailmankuvaamme.....	4
2.3 Käännöskirjallisuus rikastuttaa kieltämme.....	6
2.4 Käännöskirjallisuus ruokkii uutta kirjallisuutta.....	6
3. Mitä suomennettu kirjallisuus on?	8
3.1 Englanninkielinen kirjallisuus.....	11
3.2 Skandinaavinen kirjallisuus.....	12
3.3 Venäjänkielinen kirjallisuus.....	13
3.4 Afrikkalainen kirjallisuus.....	14
3.5 Lähi-Idän kirjallisuus.....	15
3.6 Aasialainen kirjallisuus.....	16
4. Suomennettavien kirjojen valintamenettelyt	18
4.1 Kuka valinnasta päättää?.....	18
4.2 Raha ratkaisee.....	20
4.3 Sisällölliset seikat.....	24
4.4 Käytännön seikat.....	26
4.5 Kääntäjän rooli.....	27
5. Toimenpiteitä suomennoskirjallisuuden parantamiseksi	33
5.1 Kuka ottaa vastuun suomennoskirjallisuudesta?.....	33
5.2 Apurahat, palkinnot.....	38
5.3 Kirjakerhot, kirjasarjat, kriitikot, kirjastot.....	40
5.4 Opinnäytetyöt, maahanmuuttajat, käännöstiimit.....	42
6. Yhteenveto	44
Lähteet	46
Liite 1	52
Liite 2	57

1. Johdanto

Tässä tutkimuksessa selvitetään, millaista on suomennettu kaunokirjallisuus ja miksi se on juuri sellaista kuin se on. Tutkimus perustuu suomalaisille kustantajille ja kaunokirjallisuuden suomentajille tehtyihin kyselyihin sekä alan toimijoiden haastatteluihin ja julkaistuihin artikkeleihin. Tärkeät lähde- ja lähdeteokset, ennen muuta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisema *Suomennoskirjallisuuden historia 2* (2007), avaavat asiantuntijoiden näkökulmia suomennoskirjojen valintojen syihin ja seurauksiin.

Kustantajakysely toteutettiin Helsingin kirjamesseujen yhteydessä syksyllä 2011. Kyselyyn osallistui 24 kustantamo, jotka olivat: Absurdia, Atena Kustannus Oy, Aurinko Kustannus Oy, Bazar Kustannus Oy, Blue Moon Kirjat Oy, Eveil-kustannus, Gummerus Kustannus Oy, Karisto Oy, Kustannus Jalava, Kustannus-Mäkelä Oy, Kustannusosakeyhtiö Otava, Kustannusosakeyhtiö Paasilinna, Kustannusosakeyhtiö Teos, Kustannus Oy Pieni Karhu, Lasten Keskus Oy, Like Kustannus Oy, Minerva Kustannus Oy, Moreeni, Nastamuumio Oy, ntamo, Rosebud, Sannakko, Tammi, WSOY. Mukana on siis monipuolinen otos käännettyä kaunokirjallisuutta julkaisevista kustantamoista. Osa vastaajista toivoi, ettei vastauksia yhdistettäisi niiden antajiin. Siksi kaikki vastaukset, kommentit ja perustelut ovat tutkielmassa nimettöminä. Vapaamuotoisissa vastauksissa osa vastaajista käyttää kustantamonsa nimeä, joten vapaamuotoisia vastauksia ei kokonaisuudessaan esitellä.

Lomakkeella esitettiin kysymyksiin oli tarjolla vastausvaihtoehtoja, joista vastaaja sai valita soveltuvat ja arvottaa vastauksia asteikolla 0-3. Jokaiseen kysymykseen oli myös mahdollista vastata muulla kuin vaihtoehtoisissa tarjotulla tavalla. Vastauspisteiden yhteismäärät kertovat, mitkä seikat yleisesti ottaen vaikuttavat eniten kysyttyihin asioihin. Lisäksi vastaajilla oli kyselyn lopussa mahdollisuus vastata vapaamuotoisesti viiteen kysymykseen.

Myös suomentajakysely toteutettiin Helsingin kirjamesseujen yhteydessä syksyllä 2011. Kyselyyn osallistui 17 ammattikäntäjää. Osa halusi vastata nimettömänä, joten kyselytutkimuksen kommentteja lainataan tutkielmassani nimettöminä. Viisi vastaajaa ilmoitti kääntävänsä vain englannista suomeksi. Muita kyselyyn osallistuneiden työkieliä ovat: espanja, hollanti, italia, kiina, latina, norja, ranska, ruotsi, saksa, tanska ja unkari. Kaksi vastaajaa ei halunnut ilmoittaa työkieliään. Yhdeksän vastaajaa ilmoitti koulutukseksi ylemmän korkeakoulututkinnon ja neljä

alempaan korkeakoulututkintoon. Yhdellä vastaajista oli diplomikielenkääntäjän tutkinto.

Yhteensä kyselyyn osallistuneet kääntäjät ovat suomentaneet noin 570 kirjaa. Yksi vastaajista ei ilmoittanut kääntämiensä kirjojen määrää. Yksi vastaajista ilmoitti kääntäneensä neljä kirjaa, kun taas toinen oli kääntänyt jo 110 kirjaa. Keskimäärin vastaajat olivat kääntäneet 35,5 kirjaa.

Suomennostensa julkaisijoiksi kääntäjät ilmoittivat seuraavat kustantamot: Tammi, Teos, Otava, WSOY, Bazar, Gummerus, Bonniers, Eveil-kustannus, Artemisia, Karisto, Sanoma Magazines, Minerva, Avain, Schildts. Like, Basam Books, Into ja Valitut Palat. Osa vastaajista ei ilmoittanut julkaisukanaviaan, mutta niistä, jotka ilmoittivat, kukaan ei maininnut vain yhtä kustantajaa. Yleisin mainittujen kustantajien määrä oli neljä.

Kyselyyn osallistuneet suomentajat ovat saaneet muun muassa seuraavia apurahoja ja palkintoja: Valtion taiteilija-apuraha, Kirjallisuustoimikunnan kohdeapuraha, kirjastoapuraha, Suomen kulttuurirahaston apuraha, lastenkulttuurin kohdeapuraha, Helsingin kaupungin apuraha, Mikael Agricola -palkinto, Kordelinin säätiön apuraha, kirjallisuus-apuraha, Koneen säätiön apuraha, palkinto Premio Flaiano italianistica, Kopioston korvaus, Valtion palkinto ja WSOY:n kirjallisuussäätiön tunnustuspalkinto.

Myös suomentajakyselyn lomakkeella esitettyihin kysymyksiin oli tarjolla vastausvaihtoehtoja, joista vastaaja sai valita soveltuvat ja arvottaa vastauksia asteikolla 0-3. Jokaiseen kysymykseen oli myös mahdollista vastata muulla kuin vaihtoehtoisissa tarjotulla tavalla. Vastauspisteiden yhteismäärät kertovat, mitkä seikat yleisesti ottaen vaikuttavat eniten kysytyihin asioihin. Lisäksi vastaajilla oli kyselyn lopussa mahdollisuus vastata vapaamuotoisesti kahdeksaan kysymykseen. Molempien kyselyiden lomakkeet sekä koostetut tulokset löytyvät tämän tutkielman liitteistä.

Tutkielman lopussa listaan keinoja, joilla suomennoskirjallisuutta on tuettu, ja kerron tätä tutkimusta tehdessä vastaan tulleista uusista ideoista, joiden avulla suomennoskirjallisuutta voitaisiin parantaa. Ihan ensimmäiseksi kuitenkin selvitän, miksi juuri käänöskirjallisuus on niin tärkeää.

2. Käännöskirjallisuuden merkitys

Erkki Sevänen listaa jo 1800-luvun jälkipuolella suomennoskirjallisuudelle määriteltyjä tehtäviä. Ensinnäkin sen avulla suomalainen kulttuuri liitettiin eurooppalaisen tai länsimaisen kulttuuripiirin yhteyteen. Toiseksi suomennosten ansiosta suomenkieliset kirjailijat tutustuivat länsimaisen kirjallisuuden laji-, muoto- ja ilmaisuperinteisiin. Kolmanneksi käännösten avulla kehitettiin suomen kieltä. Ja neljänneksi käännösten avulla kohotettiin kansan sivistystasoa ja laajennettiin sen maailmankuvaa. (Sevänen 2007, 13.) Eroavatko sitten nykypäivän kirjallisuudelle asetetut tavoitteet näistä?

2.1 Käännöskirjallisuus sivistää

Käännöskirjallisuus on ainutlaatuisessa asemassa sivistyksen jatkumossa. Suomennostyön ansiosta voimme lukea esimerkiksi Raamattua, Dantea, Cervantesia, Shakespearea, Dostojevskiä tai vaikkapa Munroa. Se, että jokainen meistä voi ilmaiseksi lainata maailmankirjallisuuden helmiä kirjastosta ja lukea niitä äidinkielellään, edistää tasavertaista henkistä sivistyneisyyttä, joka ei riipu asemasta, omaisuudesta tai koulutustasosta. Maailmankirjallisuus on ihmiskunnan yhteistä pääomaa ja sen pitää olla kaikkien saatavilla.

Jaana Koistinen muistuttaa, että juuri kirjallisuuden ansiosta Suomi on lukutaidon ja oppiennätysten maa. Jo äitiyspakkauksessa lahjoitetaan vielä syntymättömälle lapselle kirja. Kirjasto- ja koululaitos tukevat tätä kehitystä. Nuorten innokkaan lukuharrastuksen esimerkkeinä Koistinen mainitsee J. K. Rowlingin *Harry Potter* -sarjan (1997-2007) ja J. R. R. Tolkienin *Tarun sormusten herrasta* (1954-1955). (Koistinen 2007, 53.) Ei ole yllättävää, että esimerkit ovat käännöskirjoja.

Kokonaisten kirjojen lukeminen on tarpeellinen vastapaino muista medioista päällemme kaatuvalle informaatioilpulle. Janna Kantola vertaa kirjallisuuden klassikoihin syventymistä ja nykypäivän kulutuskulttuuria. Jatkuva mahdollisuus valita kanava tai sivusto johtaa levottomaan, selailevaan lukutapaan. Kerätään detaljeja ja jätetään kesken. Kirjaa luettaessa puolestaan keskitytään yhteen lineaarisesti etenevään kertomukseen alusta loppuun. (Kantola 2007a, 322.) Sähköinen viestintä valtaa alaa, mutta perinteinen kirjamuotoinen kirjallisuus pitää pintansa. Kirjallisuus tarjoaa elämyksiä, joita ei mikään muu viestintämuoto voi yhtä monipuolisesti tarjota. Myös moraalisia kysymyksiä pohditaan kirjallisuudessa syvällisemmin kuin uusmediassa. (Niemi 2007, 21.)

Mikä sitten on sivistävää maailmankirjallisuutta? Se riippuu karkeasti ottaen siitä, mitä käännetään. Kirjat, jotka eivät ole saatavilla, eivät voi vaikuttaa. Pascale Casanova huomauttaa, että kirjallisuushistorioissa jätetään usein mainitsematta tai kielletään se kirjallisuudellistamis- ja vakiinnuttamistyö, jota kääntäjät ja kirjojen löytäjät tekevät. Se, mitä käännetään, määrää kirjallisuuden maailmanlaajuisen rakenteen ja voimasuhteet. (Casanova 1999, 161.)

2.2 Käännöskirjallisuus avartaa maailmankuvaamme

Suomennettu teksti on olennainen osa arkeamme ja määrittää jatkuvasti – avoimesti tai huomaamatta – sitä mitä ajattelemme itsestämme ja muista. Kääntäminen on siis paitsi kulttuurisia identiteettejä jäsentävää, myös niitä muokkaavaa toimintaa. (Kujamäki 2007a, 10-11.)

Stuart Hallin mukaan globalisaatio muokkaa identiteettejämme siten, että kansalliset identiteetit rapautuvat kulttuurisen homogenisoitumisen seurauksena. Toisaalta tätä ilmiötä myös vastustetaan, mikä vahvistaa kansallisia ja muita paikallisia identiteettejä. Näiden eri suuntiin vetävien vaikutteiden vuoksi identiteetit monentuvat. Hall puhuu hybrideistä identiteeteistä. (Hall 1999, 58.)

Hallin mukaan moderni länsimainen identiteetti on pirstaleisempi kuin periferiassa asuvan ihmisen identiteetti (Hall 1999, 65). On totta, että moderni yhteiskunta edellyttää meiltä monenlaisia rooleja, mutta Hallin esimerkki etnisten ravintoloiden kirjosta Manhattanilla ei mielestäni ole erityisen vahva todiste siitä, että periferioista tulevat vaikutteet muokkaisivat amerikkalaisten identiteettejä.

Toisaalta Hall myös sanoo periferisten yhteiskuntien aina olleen avoimia läntisille kulttuurisille vaikutteille. Hänen mukaansa on koloniaalista fantasiaa nähdä periferian asukkaat puhtaina ja eksoottiset paikat koskemattomina. Kaikkialla vaikuttava globalisaatio ja sen pluralisoivat vaikutukset ovat Hallin mukaan vain hitaampia ja epätasaisempia periferiassa. (Hall 1999, 65.)

Kevin Robinsin mukaan globaali kapitalismi on merkinnyt länsimaistumista – läntisten tavaroiden, arvojen, hierarkioiden ja elämäntapojen viemistä muualle maailmaan. Robins puhuu epätasa-arvoisesta kulttuurisesta kohtaamisesta, siitä miten vieraat väestöt on pakotettu läntisen imperiumin alamaisiksi ja toisiksi. Silti hän pitää yhtä merkittävänä sitä, että länsi on samalla joutunut kohtaamaan vieraita ja eksoottisia kulttuureita kasvoista kasvoihin. Eli kun globalisaatio hajottaa etäisyyden muodostamat esteet, se muuttaa koloniaalisen keskuksen ja kolonisoidun periferian

kanssakäymisen välittömäksi ja tiiviiksi. (Robins 1991, 25.)

Periferian asukkaana ja pienen kansan ja kielen edustajana on vaikeaa ymmärtää Hallin ja Robinsin halua korostaa globaalia vastavuoroista kanssakäymistä. Ainakaan suomalaisten ja amerikkalaisten välillä ei mitenkään voida puhua kulttuurivaihdosta. Suomessa katsotaan amerikkalaisia elokuvia ja tv-sarjoja, ihailaan amerikkalaisia muusikkoja, kopioidaan tositv-formaatteja ja seurataan tarkasti USA:n talouden ja politiikan käänteitä. Mitä keskivertoamerikkalainen puolestaan tietää Suomesta?

Kun tiedostamme elämän eri aloilla identiteettiämme ja arvojamme muokkaavat vahvat angloamerikkalaiset vaikutteet, meidän on mahdollista puolustaa omaa kulttuuriamme ja tietoisesti rikastuttaa maailmankuvaamme myös muualta tulevilla vaikutteilla. Suomennoskirjallisuudella on tässä aivan erityisen tärkeä rooli. Paitsi suomennettavien kirjojen valinta, myös niiden käännoستapa vaikuttaa kulttuuristen mielikuvien ja stereotyyppien muodostumiseen tai vallitsevien ajattelutapojen ylläpitämiseen (Kujamäki 2007a, 11).

Kaikkia maailman kirjoja ei kuitenkaan voida suomentaa. Muun muassa arabian-, persian- ja akkadinkielistä kirjallisuutta suomentanut professori Jaakko Hämeen-Anttila näkee asian näin:

Eri kulttuurien ja niiden lukijakuntien kirjallisuushorisontti on kuitenkin erilainen ja kunkin lukijakunnan kyky sulattaa kirjallisuutta on välttämättä rajallinen: tietyn lukijakunnan yhteiseksi kirjallisuusomaisuudeksi voi nousta vain tietty määrä teoksia. Tämä on syytä hyväksyä: ajatus koko maailman kirjallisuuden tasavertaisesta tuntemuksesta tietyissä kulttuurissa on absurdi ja jokainen kulttuuri joutuu valikoimaan itselleen tärkeät teokset omista lähtökohdistaan. (Hämeen-Anttila, Jaakko 2007, 258.)

Suomennettavia kirjoja on siis pakko valikoida. Janna Kantola sanoo suoraan, että tuo valikointi ei ole koskaan viatonta. Käännös kun tehdään aina jonkun toimesta. (Kantola 2007a, 323.) Tämän tutkielman luvussa neljä selvitän, mihin suomennettavien kirjojen valinta perustuu.

2.3 Käännöskirjallisuus rikastuttaa kieltämme

Kääntäjät luovat ja uudistavat kieltä. Tietokirjallisuutta käännettäessä on luotava uusia kohdekielisiä käsitejärjestelmiä ja uusia termejä tai määriteltävä vanhoja termejä uudella tavalla. (Sorvali & Häkkinen 2007, 377.) Joillakin tieteenaloilla englannin kielen asema on niin vahva, että uusia julkaisuja ja tutkimuksia ei suomenneta. Tämä herättää uhkakuvia siitä, että noilla erikoisaloilla suomen kielen kehitys pysähtyy ja taantuu. Kun suurin osa tiedosta, kulttuurista ja käsitejärjestelmistä on lainaa muilta kielialueilta, edellyttää näiden sisällön omaksuminen kääntämistä. (Sorvali & Häkkinen 2007, 378.)

Myös kaunokirjallisuuden suomentaminen huoltaa, ravitsee ja uudistaa kieltä. Erityisesti runojen suomentaminen rikastuttaa kieltä, koska runossa kieli kokeilee ennen toteutumattomia mahdollisuuksiaan. (Roinila 2007, 151.) Usein runon taitava käänös edellyttää luovuutta ja etäntymistä alkutekstistä. Tällöin käännöstä voidaan pitää uutena kirjallisuutena. (Kantola 2007a, 318.)

Kirjailija ja kääntäjävirtuoosi Kaarina Helakisa on arvellut suomentajan työn opettaneen hänelle enemmän kuin pelkkä kirjallisuuden lukeminen: ”Kääntämisessä joutuu imeytymään erilaisiin tyyliilajeihin, treenaamaan äidinkiелensä nyansseja ja jumppauttamaan riittelytaitoaan” (Heikkilä-Halttunen 2007, 507). Myös monet muut suomalaiset kielitaiturit mainitsevat suomennostyön koulineen heidän lahjojaan. Erittäin tuottoisa suomentaja ja runoilija Eeva-Liisa Manner kertoo suomentamisen olleen hänelle paitsi tarpeellista ansiotyötä myös kurinalaista kirjoittajakoulua (Hökkä 2007, 490).

2.4 Käännöskirjallisuus ruokkii uutta kirjallisuutta

Pascale Casanova sanoo, että kirjallisuus on kollektiivista luomistyötä. Mitä kansainvälisempi tietty kirjallinen kulttuuri on, sen paremmat mahdollisuudet sillä on tuottaa kirjallisia innovaatioita. Kääntäjillä on tässä keskeinen rooli. He ovat välittäjiä ja kirjallisen lisäarvon luoja. (Casanova 1999, 27; 70; 161.)

Uusi hiipii kirjallisuudesta toiseen huomaamatta. Niinpä käännöskirjallisuus helposti muuttaa kansalliskirjallisuuden suuntaa. Siksi myös uutta luovan vähälevikkisen kirjallisuuden kääntäminen

on kulttuurisesti tärkeätä. (Kantola 2007a, 323.)

Pari esimerkkiä käännöskirjallisuuden vaikutuksesta suomalaisiin kirjailijoihin: Miguel de Cervantesin *Mielevä hidalgo don Quijote Manchalainen* (1605 ja 1615) oli Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* (1870) tärkeä innoittaja (Hellemann 1999, 116; Hellemannin lainaus Viljo Tarkiaisen Kivi-elämäkerrasta). Shoohei Oo'okan *Tulia tasangolla* (1951) teki syvän vaikutuksen Veijo Mereen (Kuusikko 2007, 278).

Paitsi käännöskirjallisuuden lukeminen, myös itse tehty suomennostyö on monen kirjailijan inspiraation lähde ja kirjallisten kykyjen rikastuttaja. Hamsunin vaikutus näkyy hänen suomentajansa Joel Lehtosen varhaisessa tuotannossa (Hellemann 1970: 459). Myös moni muu merkittävä kirjailija on kirjoitustyönsä ohessa kääntänyt kirjallisuutta: Uuno Kailas, Aila Meriluoto, Kaarina Helakisa, Eino Leino, Volter Kilpi, Juhani Aho ja Eeva-Liisa Manner, vain muutamia mainitaksemme.

Jos kirjallisuuden kääntäminen perustuu ahtaaseen valikointiin, se voi aiheuttaa omakielisen kirjallisuuden taantumista tai köyhtymistä (Kujamäki 2007a, 9). Myös vahvistuva viihteellisyyden vaatimus voi johtaa yhdenmukaistumiseen ja siten heikentää tyylien ja kirjoitusten syntyedellytyksiä (Roinila 2007, 151). Kun tähän vielä yhdistetään populaarikirjallisuuden ja -kulttuurin vahva suuntautuminen englanninkieliseen maailmaan ja Yhdysvaltoihin, alkaa olla syytä huoleen (Nyman & Kovala 2007, 182).

Osaltaan tähän vaikuttaa kirjallisuuden tuotteistuminen kansainvälisenä ilmiönä. Pascale Casanova kutsuu suuntausta nimellä world fiction, kansainvälisille markkinoille suunnitellut tuotteet. Taiteellisesti konservatiivinen world fiction ei luo uutta ilmaisuja omaan kieleensä eikä siihen johon sitä käännetään. Populaari- ja korkeakirjallisuuden rajan hälveneminen ja world fiction yhdessä ovat aiheuttaneet sen, etteivät puhtaasti kaunokirjalliset ansiot millään muotoa takaa teoksen päätymistä suomennettavaksi. (Roinila 2007, 148-149.)

Tästä päästääkin kysymykseen: mitä suomennettu kirjallisuus on? Seuraava luku vastaa tähän.

3. Mitä suomennettu kirjallisuus on?

Kirjavälitys pitää yllä tietokantaa, josta jälleenmyyjät, koulut ja kirjastot valitsevat myyntiin tai käyttöön tulevat kirjat. Mari Kämäri Kirjavälityksen hankintayksiköstä kertoo, että Kirjavälityksen kautta on tällä hetkellä saatavana noin 70 000 nimekettä. Tämä määrä sisältää myös suurimman osan Suomessa julkaistuista kirjoista. Vuosittain Kirjavälitys tarjoaa noin 10 000 uutta Suomessa julkaistua nimekettä. (Kämäri, 2011.) Ensimmäisen kerran 10 000 nimekkeen raja ylitettiin vuonna 1988 ja Helsingin yliopiston kirjaston vapaakappaleosaston tilastojen mukaan vuonna 2005 Suomessa julkaistiin yhteensä 13 667 kirjanimekettä. Määrä on suuri. Unescon 1990-lukua koskevat tilastot kertovat, että vain Islannissa julkaistaan enemmän kirjallisuutta asukasta kohti. (Niemi 2007, 16.)

Kaikista Suomessa julkaistuista kirjoista noin kuudesosa on kaunokirjallisuutta. Vuonna 2005 tietokirjallisuutta julkaistiin 11 248 nimekettä ja kaunokirjallisuutta 2419 nimekettä. Kappalemääräisesti laskettuna kirjojen myynti on pysynyt samalla tasolla jo kolmisenkymmentä vuotta. Vuonna 2005 kokonaismyynti oli 28 025 000 kappaletta. (Niemi 2007, 16-17.)

Kaunokirjallisuuden keskipainokset ovat pienentyneet, mutta tunnettujen kirjailijoiden bestsellerit yltyvät sadantuhannen kappaleen levikkeihin (Niemi 2007, 16). Kääntäjä ja Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton kirjallisuuden kääntäjien jaoston puheenjohtaja Markku Päckilä kertoo, että bestsellereitä leivotaan ennen muuta mainostamalla. Valitaan ”tietty genre, kirjoitetaan tietyn kaavan mukaisesti ja mainostetaan riittävästi, niin siinä on jo hittikirjan aineksista aika monta palikkaa koossa”. (Päckilä 2011.) Bestsellerihin panostamisesta seuraa, että yhä harvempia kirjoja myydään yhä suurempia määriä. Ilman näkyvää markkinointia merkittävätkään teokset eivät löydä lukijoitaan. (Niemi 2007, 17.) Bianca Hälbig tiivistää: ”Tällainen bestsellerismi on varmasti taloudellisesti kannattavaa, mutta kulttuuripoliittisesti ehdottoman epäsuotavaa” (Hälbig 2007, 67).

Reilu puolet suomeksi julkaistavasta kaunokirjallisuudesta on suomennoksia. Vuonna 2000 julkaistiin yhteensä 1923 kaunokirjallista teosta. Näistä 819 oli suomeksi kirjoitettuja ja 1104 käännettyjä teoksia. (Sevänen 2007, 17; tieto poimittu *Suomen tilastollisesta vuosikirjasta 2002*, 524–527.)

Kirjallisuuden myyntiin vaikuttavia tekijöitä on nykyään enemmän kuin ennen. Elokuvat vaikuttavat joidenkin teosten tunnettavuuteen ja internet on madaltanut teosten julkaisukynnystä.

(Kantola 2007a, 319.) Omakustanteiden julkaiseminen on nykyään helpompaa kuin ennen. Esimerkiksi Books On Demand mainostaa mahdollisuutta painattaa kirjaa tarpeen mukaan vaikka yhden kirjan erissä. Joonas Nissinen Books On Demandista sanoo: ”Tavallaan julkaistavien kirjojen määrä ehkä kasvaa, koska ehkä osa meidän kautta julkaistavista kirjoista on sellasia, jotka ei ilman meidän kaltasta julkasukanavaa pääsisi markkinoille.” (Nissinen 2011.) Tämä nimekemäärän kasvu kohdistuu ennen muuta suomeksi kirjoitettuihin kirjoihin, koska Books On Demand ei hanki käännösoikeuksia. Eli suomeksi kirjoitetun kirjan julkaisukynnys laskee, käännöksen ei.

Myös perinteisemmät kustantamot julkaisevat suomeksi kirjoitettua ja käännöskirjallisuutta eri perustein: ”Kotimaisesta otetaan vastaan kaikki julkaisukelpoinen.” Käännöskirjallisuuden kanssa on toisin: ”Maailma on täynnä hyvää kirjallisuutta. Mitä niistä valitaan ja miksi? Ketä joku kirja kiinnostaisi?” (Kustantajakysely 2011.)

Käännöskirjoista puhuttaessa tuottavuuden vaatimus kasvaa. Kustantajakyselyyni osallistuneista 24:sta kustantajasta yksitoista vastaajaa sanoi myyntitulojen olevan kustantamonsa käännöskirjojen ainoa rahoitusmuoto. Viisi vastajaa muistutti, että käännöskirjojen kannattavuus on harkittava tarkempaan kuin suomeksi kirjoitetun teoksen kannattavuus, sillä käännösoikeuksien hankkimisesta ja käännöstyöstä aiheutuu enemmän kuluja. Jopa kirjan laajuudella katsottiin olevan merkitystä, sillä käännöspalkkiot ovat merkkimääriin sidottuja. (Kustantajakysely 2011.)

Vuonna 2012 julkaistiin yhteensä 1455 suomennettua kaunokirjallista teosta. Seuraavalla sivulla on taulukoituna kunkin alkukielen osuus tuosta määrästä. Merkille pantavaa on erityisesti englannista käännetyn kirjallisuuden suuri osuus. Taulukon tiedot on koostettu Kansalliskirjaston tilastoista (Kananen 2013). Taulukon jälkeen erittelen tarkemmin angloamerikkalaisen, skandinaavisen, venäläisen, afrikkalaisen, itämaisen ja aasialaisen kirjallisuuden osuutta suomennoskirjallisuudessa.

Suomennettu kaunokirjallisuus vuonna 2012

alkukieli	kappalemäärä	prosenttiosuus
englanti	904	62,1
ruotsi	119	8,2
ranska	85	5,8
saksa	70	4,8
japani	57	3,9
italia	45	3,1
norja	29	2
espanja	24	1,6
määrittelemätön	24	1,6
venäjä	23	1,6
tanska	18	1,2
hollanti	13	0,9
unkari	7	0,5
viro	5	0,3
portugali	5	0,3
tsekki	5	0,3
puola	3	0,2
islanti	3	0,2
latina	2	0,1
romani	1	0,07
albania	1	0,07
Keski-Amerikan intiaan kielet	1	0,07
makedonia	1	0,07
kroatia	1	0,07
sloveeni	1	0,07
arabia	1	0,07
suomalaisugrilaiset kielet	1	0,07
malta	1	0,07
akkadi	1	0,07
valkovenäjä	1	0,07
bengali	1	0,07
kiina	1	0,07
saamelaiskielet	1	0,07
yhteensä	1455	

3.1 Englanninkielinen kirjallisuus

Suomennoskirjallisuudesta valtaosa käännetään englannista. Vuonna 2012 englannin osuus oli yli 62 %. Englannin ylivalta näyttää jatkuneen jo vuosikymmeniä. Vuonna 1990 julkaistuista suomennoksista yli 60 % on käännetty englannista (Sevänen 2007, 20; tieto poimittu teoksesta *Suomen kirjallisuus 1990*). Ulla Paasonen on laskenut, että vuosina 1990-1999 peräti 78,9 % suomennetusta kaunokirjallisuudesta oli käännetty englannista. Perustellusti Paasonen puhuuakin yksipuolistuneesta kulttuurikartasta. (Paasonen 2001, 10.) Sevänen kyseenalaistaa Paasonen laskelmien täsmällisyyden ja muistuttaa, että englannista on käännetty myös joitakin aasialaisten, afrikkalaisten ja karibianmeren alueelta lähtöisin olevien kirjailijoiden teoksia, mutta pitää silti suomennetun kirjallisuuden yksipuolisuutta kiistämättömänä (Sevänen 2007, 21).

Englannista suomennettuja kirjoja myös myydään paljon. Suomen kustannusyhdistyksen tilaston mukaan vuonna 2004 20:sta eniten myydyistä käännetystä kaunokirjallisesta teoksesta 12 oli amerikkalaisia (Nyman & Kovala 2007, 175). Englanti on valtakieli myös lasten- ja nuortenkulttuureissa (Kantola 2007a, 318). Jo 1900-luvun alkupuolella lähes puolet suomennetusta nuorisokirjallisuudesta oli yhdysvaltalaista alkuperää (Nyman & Kovala 2007, 173).

Sevänen kiinnittää huomion siihen, että huomattava osa englannin kielestä suomennetuista teoksista on luokiteltavissa ajanvietteeksi, kun taas muista kielistä on suomennettu vakavampaa kirjallisuutta. Saksalaista, ranskalaista tai venäläistä ajanvietekirjallisuutta ei juurikaan ole tarjolla.

Ja koska lehtien ja tiedotusvälineiden kulttuuripalstoilla vakavampi kirjallisuus saa viihdekirjallisuutta enemmän tilaa, julkisuudessa eri kielistä peräisin olevat kirjalliset kerrostumat ovat näyttäneet tasaväkisemmiltä. (Sevänen 2007, 22.) Suomennetusta jännityskirjallisuudesta lähes 90 prosenttia ja romanttisesta viihteestä 93 prosenttia on käännetty englannista (Jalonen 1999, 155).

Käännöspäätöksiä ohjaa yleinen kulttuuri-ilmapiiri, joka on usein talouden sanelema (Kantola 2007a, 318). Kiinnostus Pohjois-Amerikkaa kohtaan alkoi 1900-luvun kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä, silloisen vilkkaan siirtolaisuuden aikana (Leppihalme 2007, 153). Toisen maailmansodan jälkeen vaikutteet kasvoivat entisestään. Sodanjälkeinen Eurooppa tarvitsi USA:n taloudellista tukea eikä pystynyt vastustamaan sen mukana tulleita kulttuurisia vaikutteita (Heikkonen 1985, 147).

Kulttuuriset stereotypiat vaikuttavat lukijoiden odotuksiin ja kun lukijoiden odotukset vaikuttavat

käännös- ja kustannuspäätöksiin, stereotyyppit vahvistuvat (Roinila 2007, 135). Ja kun yksi kulttuurialue tulee läheiseksi, toiset etäännyvät. On kiinnostavaa, että myös Kantola näkee tämän olevan ristiriidassa sen kulttuurisen pirstaloitumisen kanssa, jota länsimaissa on ajateltu tapahtuneen. (Kantola 2007a, 318.)

3.2 Skandinaavinen kirjallisuus

Vuonna 2012 skandinaavisista kielistä käännettiin yhteensä 169 kirjaa. Yhteismäärä ylittää 11,6% osuuteen kokonaismäärästä. Myös skandinaavisten kielten osuus suomennoskirjallisuudesta näyttää pysyvän muuttumattomana vuodesta toiseen. Vuonna 1990 suomennetusta kaunokirjallisuudesta 12,7 % käännettiin skandinaavisista kielistä (Sevänen 2007, 20; tieto poimittu teoksesta *Suomen kirjallisuus 1990*). Pohjoismaisten nobelistien bestsellereitä ja kääntäjien suosikkeja ovat olleet Bjørnson, Lagerlöf, Undset ja Laxness. Myös ruotsalaiset dekkaristit, kuten Lang ja Mankell, tunnetaan Suomessa hyvin. Kirjojen menestys on johtanut myös seuraavien teosten kääntämiseen. Tietenkin myös Astrid Lindgrenin lastenkirjojen suomennoksilla on vankkumaton asema. (Kantola 2007b, 56; 57; 61; 63.)

Pohjoismaista runoutta ei kuitenkaan kustanneta juuri lainkaan. Pohjoismaiden neuvoston vuotuisen kirjallisuuspalkinnon saajaksi ehdolle asetetut kirjat käännetään kaikille pohjoismaisille kielille, mutta viime vuosien runoilijavoittajien yhtäkään teosta ei ole kustannettu suomeksi. (Kantola 2007b, 61.)

Myöskään Ruotsin tunnetuimman runoilijan Gunnar Ekelöfin *Mölna-elegiaa* ei ole suomennettu. Elegian kääntämistä on pidetty haastavana runsaiden sananmuunnosten, sitaattien, kirjallisten alluusioiden sekä ajallisen ja kulttuurillisen monimuotoisuuden vuoksi. Silti Kantola sanoo, että suomennoksen julkaisemisen esteenä ei ole suomentajan löytyminen vaan kustantajan. (Kantola 2007b, 63.)

Tanskankielisestä kirjallisuudesta mielenkiintoinen esimerkki on Peter Høeg, jolta Pirkko Talvio-Jaatinen on suomentanut seitsemän teosta. Näistä viisi on otettu Tammen Keltaiseen kirjastoon. Helsingin sanomien vuonna 2004 tekemän tutkimuksen mukaan Keltaisen kirjaston lainatuimmat teokset olivat Peter Høegin kaksi teosta. Muun muassa Salingeria ja Irvingiä lainattiin siis vähemmän. (Kantola 2007b, 59.) Muullekin kuin angloamerikkalaiselle kirjallisuudelle tuntuisi siis

olevan tilausta.

Kustannusyhtiö Like onkin vastannut tähän tilaukseen ja panostanut pohjoismaiseen kirjallisuuteen. Viime vuosien kustannusohjelmassa on ollut useita norjalaisia ja islantilaisia teoksia. Fär-saarten tai Grönlannin kirjallisuuden käännökset ovat puolestaan hyvin harvinaisia. Joitakin välikielen kautta käännettyjä näytteitä on sentään saatavana. (Kantola 2007b, 56; 64.)

Näilläkin vaatimattomilla käännösmäärillä pohjoismaisella ja erityisesti ruotsalaisella kirjallisuudella voidaan sanoa olevan erityisasema suomennosten historiassa. Tätä erityisasemaa on selitetty maantieteellisellä sijainnilla ja yhteisellä historialla. (Kantola 2007b, 54.)

3.3 Venäjänkielinen kirjallisuus

Venäläisen kirjallisuuden kääntäminen väheni ratkaisevasti 1980-luvulla ja sen jälkeen sitä käännettiin vain parin teoksen vuosivauhdilla. Myös klassikoiden kääntäminen pysähtyi lähes täysin, vaikka vanhoista käännöksistä otettiin uusia painoksia jatkuvasti. (Jänis & Pesonen 2007, 203; 204.) Kielialueen laajuuden huomioon ottaen käännösmäärät ovat jääneet erittäin pieniksi (Kantola 2007a, 324). Vuonna 2012 venäjältä käännettiin 23 teosta, joka on 1,6 % yhteismäärästä.

Klassikkoja lukuun ottamatta venäläistä kirjallisuutta pidetään kustannusalalla marginaalisena ja kustantajien aktiivisuus onkin muutamaa pienkustantajaa lukuun ottamatta ollut kovin vaatimatonta. Kääntäjien ja asiantuntijoiden aktiivisuuden ansiosta joitakin niteitä venäläistä nykykirjallisuutta sekä muutamia unohdettuja klassikkoja on kuitenkin suomennettu. (Jänis & Pesonen 2007, 204; 205.)

Vähemmän taidettujen kielten kohdalla kääntäjät ovat suuria vaikuttajia edustamansa kielialueen kirjallisuuden välittäjinä. Suomessa näin on käynyt poikkeuksellisessa määrin juuri venäläisen kirjallisuuden kääntämisessä. Suomentajat Esa Adrian ja Ulla-Liisa Heino ovat teosten valitsijoina ja ehdottajina usean vuosikymmenen ajan ratkaisevalla tavalla vaikuttaneet siihen kuvaan, jonka olemme venäläisestä kirjallisuudesta saaneet. Kääntäpersoonallisuuksien merkitys on ratkaiseva edelleenkin. (Jänis & Pesonen 2007, 202; 205.)

3.4 Afrikkalainen kirjallisuus

Oikeastaan on vääryys puhua näin valtavan maanosan kirjallisuudesta vain yhdessä yhteisessä luvussa. Pienenä muistutuksena Afrikan laajuudesta mainittakoon, että Afrikassa on 57 valtiota, yli miljardi asukasta ja siellä puhutaan yli 2000 kieltä.

Suomennettujen afrikkalaisten teosten listasta ei kuitenkaan muodostu pitkää. Vuoteen 2003 mennessä suomeksi oli julkaistu 68 afrikkalaista teosta, joista 46 Etelä-Afrikasta, 10 Nigeriasta, 8 Marokosta. Näistä 68 teoksesta 35 on englannista kääntävän Seppo Loposen suomennoksia. (Tervonen, 2007, 234-236.)

Kolonialismin vaikutukset näkyvät afrikkalaisessa kirjallisuudessa monella tavalla. Afrikan maissa korkeakoulutuksen ja virkakoneiston kieli on englanti, ranska tai portugali. Myös suurin osa afrikkalaisesta kirjallisuudesta julkaistaan näillä entisten siirtomaaisäntien kielillä. (Tervonen 2007, 232.) Monille kouluttamattomillekin afrikkalaisille usean kielen taitaminen on itsestäänselvyys, mutta eikö silti esimerkiksi englanniksi kirjoitettu nigerialainen kirja ole tavallaan käänös? Se kertoo elämästä, ympäristöstä ja tavoista, jotka ovat englantilaiselle ja amerikkalaiselle lukijalle vieraita. Heimokielellä tai kreoliksi käyty dialogi on käännetty englanniksi.

Useimmat afrikkalaiset kustantamot keskittyvät oppimateriaalin ja hyötykirjallisuuden julkaisemiseen. Monet afrikkalaiset kirjailijat lähettävätkin käsikirjoituksensa mieluummin eurooppalaiselle kustantajalle, josta ne ani harvoin päätyvät afrikkalaisen lukijakunnan käsiin. (Tervonen 2007, 233.) Tämä luonnollisesti vaikuttaa siihen, miten afrikkalaiset kirjailijat kirjoittavat.

Taina Tervonen antaa tästä hyvän esimerkin. Ahmadou Kourouman suomeksikin käännetty teos *Ei Allahin tartte* (2002) on peittelemättä kirjoitettu länsimaiselle yleisölle. Päähenkilö osoittaa tarinansa ”siirtomaatubabeille” ja ”Afrikan villille mustalle alkuperäisväestölle ja joka sortin ranskaa puhuville tyypeille” sekä luettelee sanakirjat, joita hän aikoo tarinaa kertoessaan käyttää. Näin Kourouma oikeuttaa käännökset ja tarkennukset tekstissään. Samalla se on myös piikki afrikkalaisen kirjallisuuden dilemmaa kohtaan. Afrikkalaista kirjallisuutta ei kirjoiteta afrikkalaisille. (Tervonen 2007, 240.)

3.5 Lähi-Idän kirjallisuus

Suomessa, ja länsimaissa muutenkaan, ei tunneta Lähi-Idän vahvaa kirjallisuustraditiota. Jaakko Hämeen-Anttila huomauttaa, että ehkä koko maailmankirjallisuuden kaanonin käsittely olisi syytä pohtia. Se kun todellakin käsittää paljon muutakin kuin länsimaisen kirjallisuuden höystettynä muutamalla näytteellä muiden kansojen ja kulttuurialueiden kirjallisuudesta. (Hämeen-Anttila, Jaakko 2007, 257–258.)

Arabian- ja persiankielistä kirjallisuutta käännettäessä alkutekstejä ei ole pidetty tarpeellisina, vaan on suomennettu Euroopassa kuuluisuutta saaneita tai muuten saatavilla olleita käännöksiä. Tuhannen ja yhden yön satuja on käännetty kerran toisensa jälkeen välikäännöksistä. Suomessa Lähi-Idän kirjallisuudeksi mielletäänkin Tuhannen ja yhden yön sadut sekä Omarin nelisäkeet. Kumpaakaan näistä teoksista ei kuitenkaan ole omassa kulttuurissaan pidetty varsinaisen kirjallisuuden osana. Arabialaisten ja persialaisten tekstien suomentaminen onkin liittynyt ensi sijassa Euroopan kirjallisuuteen. (Hämeen-Anttila, Jaakko 2007, 253.)

Eurooppalaisia suuntauksia noudattanut suomennoslinja marginalisoi Lähi-Idän kirjallisuuden eksoottiseksi, sadunhoitoiseksi, eroottiseksi ja vapaa-ajattelevaksi. Tämän päivän tilanne on jossain määrin samantyyppinen. Arabialaisesta kirjallisuudesta suomennettaviksi valikoituvat Euroopassa ajankohtaisiksi ja tärkeiksi mielletyt teokset riippumatta niiden kirjallisista ansioista. (Hämeen-Anttila, Jaakko 2007, 254.)

Arabian- ja persiankieliselle kirjallisuudelle ei ole kuitenkaan helppoa löytää suomentajia. Kirjallisuus kun liittyy vuosisatoja vanhaan täällä tuntemattomaksi jääneeseen kaanoniin. Alkutekstin lukijalle alluusioiden ja intertekstuaalisuuden varassa elävä teksti avautuu helposti, mutta kuka suomentaja, saati suomennoksen lukija tuntee tuon vuosisataisen perinteen? Niinpä arabian- ja persiankielisen kirjallisuuden suomentaminen onkin jäänyt akateemisten kääntäjien, lähinnä Jaakko Hämeen-Anttilan, varaan. Käännettävien kirjojen valinta on riippunut lähinnä kääntäjän mieltymyksistä, teosten käännettävyydestä sekä edelleen myös muista länsimaista raportoidusta myönteisestä vastaanotosta. Myös tämän valtavirrasta poikkeavan kirjallisuuden julkaisijana on pieni kustantamo, Basam Books. (Hämeen-Anttila, Jaakko 2007, 255; 257.)

3.6 Aasialainen kirjallisuus

Yli puolet maailman väestöstä asuu Aasiassa. Suomennoskirjallisuuden maailmankartalla Aasia on kuitenkin pikkuriikkinen. Niinpä muutama pieni kappale riittää listaamaan esimerkit Intian, Kiinan ja Japanin kirjallisuuden suomennoksista.

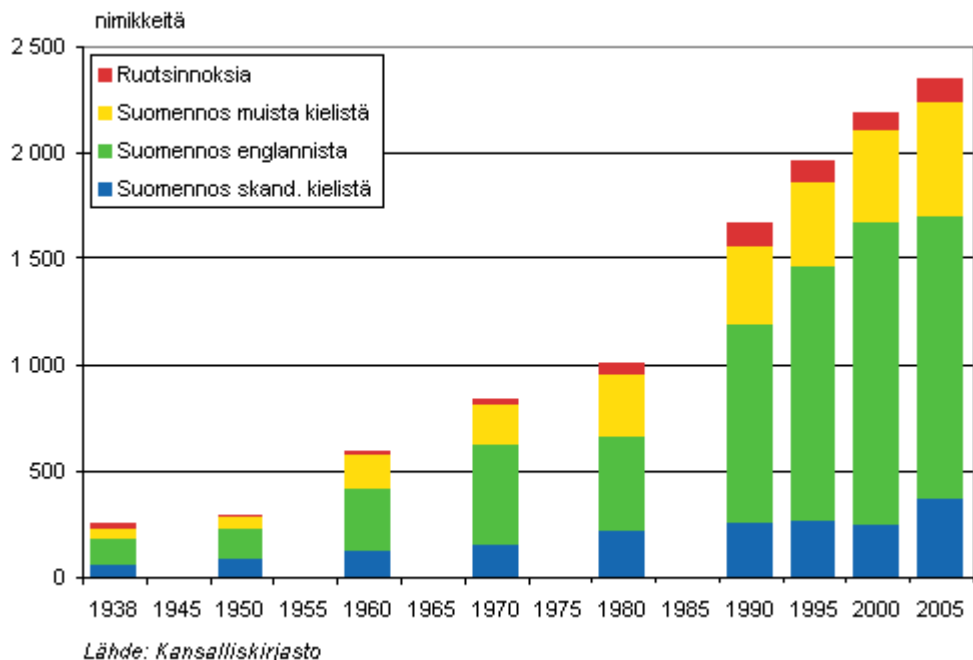
Vanhan intialaisen kirjallisuuden suomennoshistoriaan liittyy mielenkiintoinen vaihe: Intian klassisella kirjakiielellä sanskritilla kirjoitettua kirjallisuutta suomensi italialainen mies. Sanskritin dosentti Paolo Emilio Pavolini käänsi sananlaskuja sanskritista suomeksi. Myöhemmin myös suomalaiset akateemikot Rafael Koskimies ja Pentti Aalto suomensivat klassisia intialaisia tekstejä sanskritista. (Hämeen-Anttila, Virpi 2007, 244-246.) Klassisen intialaisen kirjallisuuden kääntäminen on haastavaa, koska 2500 vuotta vanha intialainen kirjallisuustraditio muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden, jonka hallitseminen ei käy käden käänteessä. Lisäksi sen genre ja tyyli poikkeavat eurooppalaisesta nykyestetiikasta. (Hämeen-Anttila, Virpi 2007, 241 – 242.)

Intian itsenäistymisen jälkeen julkaistuja intialaisia kirjoja on suomennettu noin 50, melkein kaikki englannista. Näille kirjoille tyypillistä on jälkikolonialistinen kielen ja kulttuurin hybridisoituminen. Osa näiden kirjojen kirjoittajista tosin asuu Intian ulkopuolella. (Nyman 2007, 185; 187.)

Kiinalaisen kaunokirjallisuuden kääntäminen suomen kielelle on niin ikään ollut määrällisesti varsin vähäistä, kun ottaa huomioon kiinalaisen kulttuurin iän ja kansakunnan suuruuden. Yleensä vuosittain on julkaistu yksi uusi nimeke. (Saarti 2007, 261.) Kiinalaista kirjallisuutta on usein suomennettu välikielisistä lyhennetyistä versioista. Teokset on valittu eroottisuuden, poliittisuuden, Nobel-palkinnon tai ideologian perusteella. Tästä valikoimasta Kiinan kirjallinen kulttuuri ei välity suomalaiselle lukijalle. (Saarti 2007, 271.)

Japanin sijainti ja pitkä eristyneisyyden kausi muovasivat sen kulttuurista ja kirjallisuudesta omaleimaisen, ja monimutkainen kirjoitusjärjestelmä piti japanilaisen kirjallisuuden pitkään tiukasti muun maailman ulottumattomissa. Suomessa japanilaisella kirjallisuudella on kuitenkin nykyään vakiintunut asema ja käännöksiä on julkaistu toistasataa. (Kuusikko 2007, 273.)

Luvun loppuun liitän vielä Tilastokeskuksen kaavion, joka havainnollistaa suomennoskirjallisuuden lähtökielien suhteellisia määriä vuosikymmenten saatossa (Tilastokeskus 2013).

Englanninkielisen kirjallisuuden ylivoima on nähtävissä kautta linjan. Sen asema suomennoskirjallisuudessa näyttää muuttumattomalta vuosikymmenestä toiseen. Skandinaaviset kielet pitävät periaatteessa sisällään kuusi kieltä. Kaikki muut maailman kielet sisällytetään pylväiden keltaiseen osioon. Suomennoskirjallisuuden alkukielten epätasaisella jakaumalla on siis jo monen sukupolven mittaiset perinteet.

4. Suomennettavien kirjojen valintamenettelyt

Kuten on edellä nähty, valtaosa suomennoskirjallisuudesta on peräisin angloamerikkalaisesta maailmasta. Muut kieli- ja kulttuurialueet on jätetty marginaalisiksi. Suurimman osan englannista käännetyistä kirjallisuudesta on myös todettu olevan viihteellistä. Lisäksi kirjallisilta ansioiltaan vaatimattomiakin bestsellereitä markkinoidaan näyttävästi, jonka vuoksi korkeakulttuuri jää varjoon. Voidaanko tästä syyttää vain markkinavoimia? Tässä luvussa esittelen suomalaisten kustantajien ja suomentajien näkemyksiä suomennoskirjojen valintamenettelyistä.

4.1 Kuka valinnasta päättää?

Suomalaisilla kustantajilla teettämäni kyselyn mukaan yleisimmin aloite jonkin kirjan suomentamiseksi tulee suomalaiselta kustantajalta. Kustannustoimittajat löytävät teoksia ulkomaisten kustantajien nettisivuilta ja muilta kirjallisuusuutisia raportoivilta sivustoilta. Myös kirjallisuuskilpailuja ja -palkintoja seurataan tarkasti. Yksi suuren kustantamon vastaaja huomauttikin, että juuri tätähän kustannustoimittajan työ on, lukea lausuntoja ja kirjoja tarkoituksena löytää hyviä kirjoja julkaistaviksi. (Kustantajakysely 2011.)

Sama käy ilmi myös suomentajakyselystä. Reilusti yli puolessa vastauksista kääntäjät ilmoittavat saavansa käännöstoimeksiannot aina tai usein kustantajien aloitteesta. (Suomentajakysely 2011.) Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton kirjallisuuden kääntäjien jaoston puheenjohtajana toiminut Markku Päckilä sanoo: ”Isoilla kustantamoilla ne käy läpi niin hirveet määrät ulkomaista kirjallisuutta, mistä ne valitsee sitten, mitä ne ottaa. Ne tietää. Meet ehottamaan jotakin niin: 'joo me kaks vuotta sitte käsikirjotusvaiheessa katottiin tää, ei me sitte otettu tätä'” (Päckilä 2011).

Vuosituhatvuoden vaihteen ilmiö kustannus- ja kirjallisuusmaailmassa on ollut pienkustantamojen synty ja kasvu, mitä kautta useat pienilevikkiset kirjat ovat päässeet markkinoille (Palokoski 2007b, 27). Uusien kustantamojen antama piristysruiske käännöskirjallisuudelle on tunnettu seikka (Roinila 2007, 146).

Kustantajakyselyn mukaan toiseksi yleisin syy jonkin kirjan suomennospäätökseen on se, että kirjallisuusagentti tai alkukielisen teoksen kustantaja ehdottaa kirjaa suomennettavaksi. Suurten kustantamoiden Foreign rights -vastaavat tarjoavat aktiivisesti soveltuvia kirjoja käännettäväksi.

(Kustantajakysely 2011.) Tästä on alkuteoksen kustantajalle hyötyä ennen muuta käännösoikeuksista saatavan korvauksen vuoksi. Toisinaan laajaa levikkiä tavoitellaan myös ideologisista syistä.

Se, että aloite jonkin kirjan suomentamiseen tulee tavallisimmin suomalaiselta kustantajalta tai hänen ulkomaiselta kollegaltaan, selittää esimerkiksi afrikkalaisen kirjallisuuden harvinaisuuden Suomessa. Kuten on edellä todettu, afrikkalaista kirjallisuutta kustantavat lähes yksinomaan ranskalaiset ja englantilaiset kustantamot. Näissä kustantamoissa afrikkalainen kirjallisuus kuuluu yleensä marginaaliin ja herättää useimmiten huomiota vain kirjallisuuspalkintojen yhteydessä. (Tervonen 2007, 233.) Eli afrikkalaisia kirjoja eivät alkuteosten kustantajat tai agentit esittele, eikä niiden kääntämistä tueta.

Kirjoja suomennetaan myös kääntäjien aloitteesta, tosin neljässä 24:stä kyselyyn osallistuneesta kustantamosta näin ei tapahdu koskaan ja kymmenessä se on harvinaista. Niissä kustantamoissa, joissa julkaistaan kääntäjien ehdottamia kirjoja, hyväksyvän päätöksen perusteluiksi mainitaan kirjan taiteelliset arvot ja sopivuus kustantajan profiiliin. Näistä syistä yleensä kuunnellaan vain ennestään tuttujen kääntäjien ehdotuksia. Kääntäjien ehdotusten hylkääminen johtuu yleensä kaupallisista syistä. (Kustantajakysely 2011.) Suomentajakyselyn mukaan noin neljäsosa kääntäjien toimeksiannoista on seurausta heidän omasta ehdotuksestaan. Käännettäviksi ehdotetaan itseä kiinnostavia kirjoja ja useimmissa tapauksissa ehdotukset osoitetaan tutuille kustannustoimittajille. (Suomentajakysely 2011.)

Pienkustantamoissa käännöskirjan julkaisupäätös tehdään useammin suomentajan ehdotuksesta kuin suuressa kustantamossa. Tällaiset päätökset ovat kustantajalle taloudellinen riski, mutta toisaalta kulttuuriteot tuovat kustantamolle positiivista julkisuutta. (Paloposki 2007a, 214.) Hämeen-Anttilan ja Basam Booksin yhteistyön kohdalla kääntäjä on hyvin pitkälle voinut itse valita käännettävät teokset (Hämeen-Anttila, Jaakko 2007, 257). Myös muissa uusissa kustantamoissa otetaan aiempaa enemmän yhteyttä suomentajiin päätöksentekoprosessin eri vaiheissa (Roinila 2007, 148).

Suomennosidean saaminen teoksen alkukieliseltä kirjailijalta on harvinaista. Vain yksi kustantamo ilmoitti näin tapahtuvan usein. Kyselyyn osallistuneet kustantajat mainitsivat myös muita käännöskirjan valintaan vaikuttavia henkilöitä: lukijaviestit, yleisö, kirjallisuutta harrastava kontakti, työkaveri ja ulkomainen emoyhtiö. Näistä kaksi tai kolme ensimmäistä tarkoittanevat

samaa asiaa. Monessa kustantamossa kuunnellaan siis myös yleisöltä tulevia vinkkejä mahdollisista käänöskirjoista. (Kustantajakysely 2011.)

4.2 Raha ratkaisee

Kustantajakyselyn vastauskoosteessa tärkeimmäksi käänöskirjan julkaisupäätöksen perusteeksi nousi odotettavissa oleva myyntimenestys. Kokonaistulos vastaa ennakko-odotusta. Yksittäisistä vastauksista löytyy kuitenkin jotakin yllättävää. Vain neljä vastaajaa sanoi odotettavissa olevan myyntimenestyksen vaikuttavan julkaisupäätökseen aina ja jopa viisi vastaajaa sanoi, että arvioitu myyntimenestys vain harvoin vaikuttaa julkaisupäätökseen. (Kustantajakysely 2011.)

Käänöskirjan tulevaa myyntimenestystä on helpointa arvioida, jos se on osa kirjasarjaa, jonka aiemmat osat ovat menneet hyvin kaupaksi Suomessa. Toiseksi tärkein arviointikriteeri on alkuperäisteoksen saama suosio kotimaassaan. 19 vastaajaa piti sitä erittäin tärkeänä tai jokseenkin tärkeänä. Tässä suhteessa käänöskirjan julkaisupäätöstä pidetäänkin helpompana kuin suomeksi julkaistun kirjan julkaisupäätöstä. Kirjan kiinnostavuus on ikään kuin jo testattu muualla. Tosin neljä vastaajaa muistuttaa, että suosio teoksen kotimaassa ei ole taie siitä, että sen käänös menestyy Suomessa. Yksi vastaaja kertoo huomioivansa myös sen, onko käänösoikeuksia myyty muihin maihin eli onko kirja koettu kiinnostavaksi kotimaansa ulkopuolella.

(Kustantajakysely 2011.)

Käänöskirjan tulevan myyntimenestyksen mahdollisuuksia nostaa myös kyseisen kirjailijan aiempien teosten suosio Suomessa. 11 vastaajaa pitää tätä seikkaa erittäin tärkeänä.

(Kustantajakysely 2011.) Markku Päckilä kertoo, että toisinaan menestyneen ulkomaisen kirjailijan tulevan kirjan käänösoikeudet ostetaan jo käsikirjoitusvaiheessa (Päckilä 2011).

Melko tärkeänä nähdään myös tarinan saama suosio jossakin toisessa mediassa, esimerkiksi elokuvana. Sen sijaan huippukääntäjän saamisella nähdään olevan vain vähän merkitystä myyntimenestyksen kannalta. Vain yksi vastaaja pitää huippukääntäjää erittäin tärkeänä tulevan suosion arvioimisessa. (Kustantajakysely 2011.)

Päckilä muistuttaa, että kustantamot ovat liikelaitoksia, että niiden ensisijainen huoli on pysyä pystyssä ja tuottaa osakkaille osinkoja. Siihen nähden, ”yllättävän paljon ne kuitenkin julkasee kaiken maailman laatukirjallisuutta ja muita klassikoita, jotka ei myynnillään tuota kun silkkaa

tappiota. Ei käänöskirjallisuus niin kauheen hyvä bisnes kyllä kustantamoille ole. Kyllä sitä niin kun jostain intohimosta ja harrastuksesta tehdään silläkin puolella.” (Päkkilä 2011.)

Paljonko kirjoja sitten pitää myydä, että niiden julkaiseminen on kannattavaa? Erottelematta suomeksi kirjoitettuja ja käännettyjä kirjoja Bianca Hälbig sanoo, että kaunokirjallinen teos, jota myydään yli 5000 kappaletta, on jo hyvin myyvä teos. Runoteoksen 300 kappaleen myyntiä ja tieteellisen julkaisun 700-1000 kappaleen myyntiä pidetään kannattavana liiketoimintana. (Hälbig 2007, 83.) Määrät eivät kuulosta suurilta. Mikä myyntiä jarruttaa?

Hälbig sanoo, että kun nimekkeitä on liikaa, kirjakaupat asettavat esille vain osan kirjoista. Kirjakauppojen välinen kilpailu on kovaa ja kaikkien on varmistettava kannattavuutensa. Kiristyneen kilpailun vuoksi yksityiset kirjakauppiat ovat joko lopettaneet tai liittyneet osaksi kirjakauppaketjuja. (Hälbig 2007, 65; 68.) Tämäkin osaltaan vaikuttaa esillä olevien kirjojen valikoimaan. Pienkustantaja Sari Hongell kertoo, ettei voi myydä kustantamonsa kirjoja suoraan oman paikkakuntansa kirjakauppaan, koska se kuuluu kirjakauppaketjuun, joka ostaa kirjoja vain Kirjavälityksen kautta. Hongellin kokemus on, että Akateeminen kirjakauppa, joka ostaa suoraan hänen kustantamoltaan, myy hänen kirjojaan huomattavasti enemmän kuin Suomalainen kirjakauppa koko maassa. (Hongell 2011.)

Laajan nimekevalikoiman turvaamiseksi on kehitetty näytekirjavarastojärjestelmä. Sen puitteissa noin 300 kustantajaa toimittaa yhden kappaleen kutakin näytekirjavaraston kirjaa järjestelmään kuuluviin kirjakauppoihin maksutta. Kirjakauppa sitoutuu pitämään vähintään yhden kappaleen kutakin näytevarastokirjaa esillä vuoden tai kaksi vuotta. Jos kirjakauppa myy näytevarastoon kuuluvan kirjan, sen on tilattava uusi kappale tilalle. Näytekappaleiden osuus on noin 50% keskisuuren kirjakaupan varastosta ja pienen kirjakaupan varastosta se voi olla jopa 90%. (Hälbig 2007, 80.)

Kirjakaupat saavat järjestelmän ansiosta ilmaiseksi laajan valikoiman nimekkeitä esille. Kustantajat hyötyvät järjestelmästä saadessaan esille kirjoja, joita kirjakaupat eivät olisi ostaneet valikoimiinsa. (Hälbig 2007, 80.) Järjestelmässä on kuitenkin myös haittapuolensa. Ensinnäkään kustantaja ei saa kirjoista korvausta, elleivät ne mene kaupaksi. Vuoden tai kahden jälkeen kirjakaupasta palautettavat kirjat eivät ole enää uuden veroisia. Niitä voi tarjota vain polkuhinnalla käytettyjen kirjojen kauppaan (Hälbig 2007, 74). Toiseksi kirjat eivät välttämättä käytännössä ole kirjakaupassa näytteillä (Hongell 2011). Kolmanneksi kirjakaupat eivät aina tilaa myytyjen kappaleiden tilalle

uusia. Syynä voi olla yksinkertaisesti vastenmielisyys pienkustanteita kohtaan. (Hälbig 2007, 81.)

Näytekirjavaraston merkitystä myyninedistämiselle ei tiedetä, mutta laajaa valikoimaa kirjakaupoissa on pidetty kulttuuripoliittisesti niin tärkeänä, ettei järjestelmää ole kyseenalaistettu. (Hälbig 2007, 81.)

Kirjakauppajärjestelmä on osaltaan vaikuttanut siihen, että kirjojen elinkaari on lyhentynyt. Suurinta osaa yli kaksi vuotta vanhoista nimekkeistä ei ole enää esillä kirjakaupoissa. Kuluttajalla voi olla vaikeuksia saada käsiinsä uuttakaan nimekettä. Tämän vuoksi suomalaisilla kirjamesseilla myydään poikkeuksellisen paljon kirjoja kun messuvieraat hankkivat kerralla kaikki sinä vuonna ilmestyneet heitä kiinnostavat kirjat. Myöhemmin niiden hankkiminen voisi nimittäin olla hankalaa tai jopa mahdotonta. (Hälbig 2007, 82.) Tällainen myyntistrategia todennäköisesti vähentää hävikkiä ja saattaa pienillä markkinoilla olla taloudellisesti kannattavin ratkaisu, mutta kuka todellisuudessa päättää kirjan suosiosta? Tavoittavatko kirjat lukijoitaan?

Kirjakaupat eivät kuitenkaan ole ainoa kirjojen myyntikanava. Hälbig lainaa Opetusministeriön tilastoja vuoden 2004 jakelukanavien osuuksista: kirjakaupat 39%, muut jälleenmyyjät 34%, kustantajien myynti 17% ja kirjakerhot 10% (Hälbig 2007, 69). Muut jälleenmyyjät pitävät sisällään muun muassa tavaratalot ja marketit, joiden valikoimat ovat kirjakauppoihin verrattuna melko suppeat. Kustantajien oma myynti sisältäne kaikki kyseisen kustantajan kautta ilmestyneet kirjat, joista painosta on jäljellä.

Suomessa kustantajat omistavat kirjakerhot, joten myös kerhot myyvät uusia kirjoja. Bianca Hälbig sanoo, että ilman kirjakerhoja kaunokirjallisuuden kustantaminen ei olisi useimmille kustantajille kannattavaa. Kirjakerhot keskittyvät myymään kustantajien näkyvästi mainostamia kirjoja, joiden menekki on suuri. Kirjakerhoon liitytään halvempien hintojen ja kaunokirjallisuuden helpon saavutettavuuden vuoksi. Kirjakerhojen massamyynnin tuotoilla voidaan kattaa heikosti myyvien kirjojen tappiot. (Hälbig 2007, 76.) Silti herää kysymys, miksi kirjallisuudesta kiinnostuneille varmoille ostajille suositellaan nimenomaan helppolukuisia dekkareita ja populistisia skandaalikertomuksia? (kts. esim. Suuri Suomalainen Kirjakerho 2013).

Kirjastojen tarjoama valikoima on valtava. Myös vanhempia kirjoja löytyy. Silti kirjastojen hankitavastaavakin tekee työtään jossain määrin kädet sidottuina. Valinnat on tehtävä kunnan myöntämän aineistomäärärahan puitteissa ja lainamääriä seurataan. Nollalainoista tulee merkintöjä.

Silti asiakkaiden ehdotukset otetaan huomioon ja periaatteessa useat asiakkaat kyselyillään voisivat saada aikaan jopa jonkin kirjan suomennuttamisen. (Mustonen 2011.)

Kuten on edellä todettu käännöskirjan julkaiseminen tulee kalliimmaksi kuin suomeksi kirjoitetun kirjan julkaiseminen. Riski käännöskirjan julkaisemisesta lepää kustantajan harteilla pitkään, koska sekä sopimusennakko että käännöspalkkio maksetaan ennen kuin teosta on myyty yhtäkään kappaletta (Kustantajakysely 2011). Useat eri tahot kuitenkin tukevat kirjojen kääntämistä. Missä määrin tällaisilla tuilla on merkitystä käännöskirjoja valittaessa?

Seitsemän kustantajaa vastasi, että heidän tapauksessaan käännöskirjoja rahoitetaan merkittävässä määrin tuilla. Ulkomaisilla tuilla on jonkin verran enemmän merkitystä kuin kotimaisilla tuilla. Useimmin mainittu ulkomainen tuki on EU-tuki, jonka saaminen voi tehdä käännöskirjan julkaisemisesta saman tien kannattavaa. Sen hakeminen on kuitenkin työlästä. EU-tukiohjelmassa tukea ei haeta yksittäisille kirjoille, vaan laajemmille projektikonaisuuksille. Myös pitkien ja usein muuttuvien hakemuslomakkeiden täyttäminen teettää kustannustoimittajilla ylimääräistä työtä, eikä tuen saamisesta ole koskaan takeita. Joissakin maissa on myös valtiollisia organisaatioita, jotka tukevat oman maansa kirjallisuuden vientiä käännöstuilla. Erityisesti pienet maat lisäävät näin tunnettuuttaan ja tukevat omaa kirjallista tuotantoaan. (Kustantajakysely 2011.)

Suomessa käännöstukea antaa Suomalaisen kirjallisuuden seuran alaisuudessa toimiva Fili eli Suomen kirjallisuuden vientiorganisaatio. Sen tavoite on ennen kaikkea suomalaisen kirjallisuuden vienti, mutta se tukee myös merkittävän ulkomaisen kirjallisuuden suomennostyötä. (Fili 2013a.) Filin tuet ovat ainakin EU-tukiin verrattuna melko pieniä (Kustantajakysely 2011). Lisäksi erilaiset säätiöt jakavat käännöstukia ja valtio myöntää apurahoja. Pienkustantaja-kääntäjä Hongell kritisoi apurahajärjestelmää: ”Kääntäjien saamat apurahat menee valitettavasti hyvin harvoille. Sielläkin on se piiri pieni pyörii, jotka sen valitsee ja ne saattaa saada ne samat. --- Ja sitten valtaosa kääntäjistä jää ilman. Tai sit se saa jonkun semmosen 1000 tai 2000 euroo. Semmosia pikkusummia.” (Hongell 2011.) Myös kustantajakyselyn yhteydessä eräs toinen pienkustantamon edustaja lohkaisee käännöskirjojen rahoituksen onnistuvan ilmaistyöllä (Kustantajakysely 2011).

Kaikesta huolimatta kirjoja kuitenkin käännetään. Sari Hongell uskoo, että kirjoja suomennetaan kutsumuksesta, intohimosta kieleen: ”Se on mun mielestä hieno asia, et ihmiset ei ajattele kaikkee siltä kannalta että, paljonko siitä saa” (Hongell 2011).

4.3 Sisällölliset seikat

Kustantajilta kysyttiin, mitkä teoksen sisällölliset seikat vaikuttavat sen suomennoksen myönteiseen julkaisupäätökseen. Yhteistuloksessa tärkeimmiksi seikoiksi nousivat teoksen taiteellinen arvo ja ajattomuus, jotka voidaan nähdä jossain määrin synonyymisinä, sillä ajattomat teokset ovat klassikkoja yleensä juuri taiteellisten ansioidensa vuoksi. Tärkeinä julkaisupäätökseen vaikuttavina sisällöllisinä asioina pidettiin myös teoksen ajankohtaisuutta ja sen arvoa kulttuurivälittäjänä. (Kustantajakysely 2011.)

Yksittäisiä vastauksia vertaillen sisällöllisten seikkojen arvioinnissa paljastuu mielenkiintoista hajontaa. Kun kuusi vastaajaa ilmoitti teoksen taiteellisen arvon aina vaikuttavan julkaisupäätökseen, kolme vastaajaa sanoi, että taiteellinen arvo vaikuttaa päätökseen vain harvoin. Edelleen, kolme vastaajaa ilmoitti aina harkitsevansa teoksen arvoa kulttuurivälittäjänä, kun taas kahdeksan vastaajaa sanoi sen vain harvoin nousevan päätökseen vaikuttavaksi seikaksi. (Kustantajakysely 2011.)

Kun kustantajakyselyä verrataan suomentajakyselyyn, löytyy kiintoisa yhdenmukaisuus. Neljäsosa kustantajista arvioi aina teoksen taiteellisia arvoja kustannuspäätöstä tehdessään (Kustantajakysely 2011). Samoin neljäsosa kääntäjistä ilmoittaa suomennostyönsä syyksi tavoitteen edistää kulttuuria (Suomentajakysely 2011).

Teoksen ajankohtaisuuden ja ajattomuuden kohdalla kustantamojen vastaukset olivat hyvin yhteneväisiä. Kolmen vastaajan mielestä ajankohtaisuus vaikuttaa julkaisupäätökseen aina ja kolmentoista mielestä usein. Yksi vastaaja huomautti, että alkuteoksen päivänpolttava kysymys ei välttämättä käännöksen ilmestyessä ole enää niin ajankohtainen. Toinen vastaaja näki asian niin, että käännöskirjoissa voidaan käsitellä ajankohtaisia asioita, joista ei suomeksi ole vielä kirjoitettu ja mainitsi esimerkkinä toisen polven maahanmuuttajakirjallisuuden. Peräti 21 vastaajaa sanoi teoksen ajattomuuden usein vaikuttavan julkaisupäätökseen. (Kustantajakysely 2011.)

Suomennoskirjan toivotaan olevan jommasta kummasta ääripäästä, ajankohtainen tai ajaton. Väliinputoajiksi jäävät modernit klassikot, joita myös Tarja Roinila kutsuu suomennosproosan uhanalaisimmaksi lajiksi (Roinila 2007, 149).

Alkuteoksen kielen tai kulttuurin eksoottisuudella katsottiin olevan hyvin vähän merkitystä (Kustantajakysely 2011). Tämä vaikuttaisi olevan ristiriidassa sen kanssa, että käännösteoksen

arvoa kulttuurivälittäjänä pidettiin tärkeänä. Ero selittyy sillä, että sana kulttuurivälittäjä viittaa yleisiin tavoitteisiin, kun taas sana eksottinen tuntuu jäävän etäälle laatukirjallisuudesta. Outi Paloposki arvelee, että vierauden kokemus saattaa vaikuttaa kustannuspäätöksiin. Toisen maan kirjallisuudessa pinnalla olevat kysymykset eivät välttämättä tunnu täällä tärkeiltä tai ehkä edes ymmärrettäviltä. (Paloposki 2007b, 28.)

Taina Tervonen kirjoittaa, että mustien kirjailijoiden teoksia ei kaivata suomennettaviksi niiden kaunokirjallisten arvojen takia. Afrikkalaisesta kirjallisuudesta halutaan saada tietoa mustan miehen kokemuksesta, kolonialismista, maanosan historiasta tai kulttuureista, aidosti afrikkalaisesti. (Tervonen 2007, 237.) Informatiivisuuden tai eksoottisuuden tavoitteet eivät sinällään ole huonoja, mutta näillä perusteilla valikoidut harvat afrikkalaiset kirjat eivät tarjoa suomalaiselle lukijalle todellista kuvaa siitä, millaista afrikkalainen kirjallisuus on.

Myös latinalaisamerikkalaiselta kirjallisuudelta odotetaan eksoottisuutta. Latinalaisen Amerikan yli pyyhkäisi 1960- ja 1970-luvuilla maagisen realismin buumi, joka toi mantereen kirjallisuuden länsimaiden tietoisuuteen. Ajan myötä maagisesta realismista tuli kulttuurinen rasite, joka leimaa käsityksiä Latinalaisesta Amerikasta ja vaikuttaa siihen, mitä sieltä tulevalta kirjallisuudelta odotetaan: tietyntylaisia aiheita, tietyntylaista kirjoitustapaa ja ennen muuta erilaista todellisuutta. (Roinila 2007, 141; 146.)

Stuart Hall listaa asioita, joita Kolumbuksen aikainen eurooppalainen yhdisti Uuteen maailmaan: maanpäällinen paratiisi, yksinkertainen ja viaton elämä, kehittyneen sosiaalisen järjestyksen ja yhteiskunnan puute, eläminen puhtaassa luonnontilassa sekä avoin seksuaalisuus, alastomuus, naisten kauneus. Näiden yksinkertaistettujen, idealisoivien ja alistavien stereotyyppien tarkoitus oli pönkittää valtaa. Maailma jaettiin kahtia: meihin ja muihin, siviloituneeseen ja siviloitumattomaan, länteen ja muuhun maailmaan. (Hall 1999, 113; 123.) Onko mahdollista, että suomennettävien kirjojen valintakriteerit jatkavat tätä perinnettä?

Kustantajat mainitsivat julkaisupäätökseen vaikuttavina sisällöllisinä seikkoina myös teoksen yhteiskunnallisuuden ja poliittisuuden (Kustantajakysely 2011). Näillä perusteilla valitut kirjat voivat olla myös ajankohtaisia. Kirjailijan tunnettuus ja kiinnostavuus haluttiin mainita erikseen sisällöllisenä seikkana (Kustantajakysely 2011). Tällä saatetaan tarkoittaa, että kirjoittaja on kuuluisa jostakin muusta yhteydestä kuin kirjailijana. Myös tavoite välittää tietoa mainittiin (Kustantajakysely 2011). Tämä liittyy tavoitteeseen lisätä tietoa vieraista kulttuureista tai

kiinnittää huomio johonkin ajankohtaiseen kysymykseen. Alkuteoksen käännettävyys oli yksi harkittava sisällöllinen seikka (Kustantajakysely 2011). Tämän työn jaottelussa käsittelen käännettävyyttä käytännön ongelmana. Vielä yksi lastenkirjakustantamon edustaja mainitsee kuvituksen ja teeman suomennospäätökseen vaikuttavina asioina (Kustantajakysely 2011).

4.4 Käytännön seikat

Tärkein julkaisupäätökseen vaikuttava käytännön seikka on odotettavissa oleva myyntimenestys, jota käsiteltiin edellä. Toiseksi tärkein julkaisupäätökseen vaikuttava käytännön seikka on teoksen alkuperäiskieli. Eri kustantajat tarkoittavat tällä kuitenkin eri asioita. Yksi, joka sanoo alkuperäiskielen aina vaikuttavan julkaisupäätökseen, on pienkustantaja, joka julkaisee vain yhdestä niin kutsutusta harvinaisesta kielestä käännettyjä kirjoja. Toinen taas sanoo alkuperäiskielen aina vaikuttavan julkaisupäätökseen siksi, että harvinaisille kielille on vaikeata löytää pätevää kääntäjää. Tätä ei kuitenkaan yleisesti pidetä ongelmana, sillä 16 vastaajaa sanoo, että vaikeus löytää pätevää kääntäjää vain harvoin vaikuttaa julkaisupäätökseen. (Kustantajakysely 2011.)

Tämä on yllättävää kun tiedetään, että tiettyjen kielialueiden vajavaista tarjontaa suomennoskirjallisuudessa selitetään pätevien kääntäjien puuttumisella. Yksioikoinen päätelmä olisi, että kustantajat tyytyvät helppoihin ratkaisuihin. Varmuudella voidaan sanoa, että teoksen alkuperäiskieli on ratkaisevassa asemassa silloin, kun suomalainen kustannustoimittaja ei itse osaa kyseistä kieltä. Hänen on vaikeaa tehdä julkaisupäätös lukematta kirjaa itse.

Toisinaan suomennoksia on tehty välikielistä. August Ahlqvistin vuonna 1849 ilmestyneellä serbialaisten kansanlaulujen käännöksellä välikieliä oli jopa kolme: venäjä, saksa ja ruotsi (Paloposki 2007a, 207). Nykyäänkin esimerkiksi romaniasta, kreikasta ja albaniasta käännettäessä on jouduttu turvautumaan välikieliin. Ei ihme, että suomennokset näistä kielistä ovat jääneet melko sattumanvaraisiksi. Näin siitäkin huolimatta, että kyse on suurista eurooppalaisista kielialueista, joilla on pitkätkin kirjalliset perinteet. (Riikonen 2007b, 308; 311.) Jos mahdollista, välikielestä kääntämistä pitäisi toki välttää. Alkutekstistä jää helposti jotain olennaista tavoittamatta (Saarti 2007, 268).

Käännettävän kirjan alkuperäiskieli tarkoittaa tarkkaan ottaen kirjailijan tapaa ilmaista itseään juuri tässä käsillä olevassa teoksessa. Suomennoksen lukija muodostaa mielikuvan alkuperäisteoksen ominaisuuksista. Esimerkiksi William Faulknerin suomentajat ovat pyrkineet säilyttämään pitkät ja

kiemurtelevat lauseet, vaikkei tulos ole idiomaattista suomea. Toisaalta käännöksen kieli on suhteessa myös muihin omakielisiin teksteihin ja omaan kieliympäristöön. (Sorvali & Häkkinen 2007, 376; 378.)

Erityisen hankalaa on kääntää murretta. Umberto Econ *Baudolino* on kirjoitettu osittain kuvitteellisella muinaispiemontelaisella murteella. Leena Taavitsainen-Petäjä on onnistunut suomennoksessa käyttämällä vanhanomaista kirjoitusasua ja vanhalta kalskahtavia ilmaisuja. (Suomela-Härmä 2007a, 131.) Toisen italialaisen, Carlo Emilio Gaddan, teokset *Tuskan tuntemus* ja *Merulana-kadun ikävä tapaus* leikittelevät keksityillä ja todellisilla murteilla. Henkilöhahmoja karakterisoidaan niiden käyttämän murteen avulla. Miten tällaisen kirjan voi kääntää? Voisiko roomalaisen kerrostalon väen kuvitella puhuvan savoa ja abruzzilaiskomissaarin pohtivan rikoksia Turun murteella? Vai olisiko parempi käyttää yleiskieltä? Entäpä alkutekstin mukavieraskieliset, keksityt sanat? Hankala käännettävä, mutta ei mahdoton. (Suomela-Härmä 2007b, 299.) Murteen vaikutelmaa voi luoda esimerkiksi puhekielelle tavallisilla sanalyhennöksillä, partikkeleilla ja artikkelinomaisilla demonstratiivipronomineilla. Näin suomennoksen kieli ei olisi mitään tiettyä murretta puhtaasti, mutta silti synnyttäisi murteen vaikutelman. (Tiittula & Nuolijärvi 2007, 396.)

Alkuperäiskielen ohella julkaisupäätökseen vaikuttaa yhtä paljon myös mahdollisuus nopeaan käännösaikatauluun. Tämä liittyy teoksiin, joiden julkaisuperuste olisi niiden ajankohtaisuus. Käännöksen valmistuessa aihe ei välttämättä enää ole ajankohtainen. (Kustantajakysely 2011.) Toisaalta jos kirjailijoiden, kirjallisuusagenttien, kustantajien ja kääntäjien välinen kommunikointi onnistuu, käännös voi ilmestyä kutakuinkin samaan aikaan kuin alkuteos (Suomela-Härmä 2007c, 116). Käännösaikataulu sanelee usein myös sen, kuka suomentajaksi valitaan. Tästä enemmän seuraavassa alaluvussa.

4.5 Kääntäjän rooli

Useimmin käännöstyötä tekemään valitaan ennestään tuttu luottokääntäjä (Kustantajakysely 2011). Tämä on kustannustoimittajalle turvallisin ratkaisu, sillä tutun kääntäjän työn laatuun ja sovitussa aikataulussa pysymiseen voi luottaa. Tuttu kääntäjä myös tuntee kustantamon käytännöt. Lisäksi näin säästetään aikaa, tuttu kääntäjä kun on mahdollisesti vain yhden puhelinsoiton tai sähköpostin päässä. Uuden kääntäjän valinta sen sijaan edellyttää käännösnäytteisiin perehtymistä ja mahdollisesti kyseessä olevasta kirjasta on pyydettävä vielä toinen käännösnäyte. (Päkkilä 2011.) Huono käännöstyön laatu teettää kustannustoimittajalla ylimääräistä työtä ja sotkee aikatauluja.

Yksi kustantaja sanoi arvostavansa kääntäjän ammatillisuutta siinä merkityksestä, että käännösratkaisuista voidaan keskustella helposti ja ammatillisella asiantuntemuksella. (Kustantajakysely 2011.)

Myös suomentajilta kysyttiin heidän arviotaan siitä, miksi juuri heidät valittiin kääntämään tietyt kirjat. Yli 38 prosenttia suomentajista ilmoitti ainoaksi tai tärkeäksi syyksi sen, että he olivat kustantajalle entuudestaan tuttuja luottokääntäjiä. (Suomentajakysely 2011.)

Toisinaan kääntäjä valitaan myös suositusten perusteella. Hämmästyttävät kahdeksan kertaa suosittelijaksi mainitaan toisessa kustantamossa työskentelevä kollega. (Kustantajakysely 2011.) On yllättävää, että kilpailevat yritykset tekevät tällaista yhteistyötä. Mutta myös kääntäjät auttavat toisiaan kilpailuasetelmasta huolimatta. Neljä kustantajaa mainitsee saaneensa suomentajasuosituksia toisilta kääntäjiltä. Yksi kustantaja kertoo lukevansa suomennoskirjoja ikään kuin kääntäjien suosituksina. (Kustantajakysely 2011.)

Toiseksi tärkeimpänä asiana suomentajan valinnassa kustantajat pitivät kirjallisten kykyjen ja ilmaisutavan soveltuvuutta. Silti vain kolme vastaajaa harkitsee tätä seikkaa aina suomentajaa valitessaan. (Kustantajakysely 2011.) Suomentajakyselyn vastaajista neljäsosa uskoo tulleensa valituksi jonkin kirjan kääntäjäksi nimenomaan kirjallisten kykyjensä ja ilmaisutapansa vuoksi (Suomentajakysely 2011). Toisaalta myös kääntäjä itse lukee kirjan ja punnitsee omaa soveltuvuuttaan sen kääntäjäksi ennen käännössopimuksen tekemistä. Tosin Markku Päckilä sanoo, että vaikka lukiessa kirjasta huomaa runot ja tietyt lisäselvitystä vaativat piirteet, tosiasiaa vasta kääntäessään tietää, miten kirjailijan tyyliin pääsee sisään ja miten vaikea käännettävä jokin teos on (Päckilä 2011).

Suurin osa suomentajista pitää tärkeimpänä vahvuutenaan kohdekielisiä kirjallisia kykyjä. Muita kääntäjille tärkeitä taitoja ovat lähtökulttuurin tuntemus, lähtökielen tuntemus ja lähtökielisen kirjallisen perinteen tuntemus. (Suomentajakysely 2011.)

Vaikka kohdekielisiä kirjallisia kykyjä pidetään tärkeinä, kääntäjän oma kirjallinen tuotanto vaikuttaa suomentajan valintaan vain poikkeustapauksissa. Oma tuotanto huomioidaan runokirjojen ja lastenkirjojen kohdalla. Myös yksi suuren kustantamon edustaja vastasi pitävänsä kääntäjän omaa tuotantoa plussana. Mutta yhdeksän vastaajan mielestä sillä on vain harvoin merkitystä kääntäjää valittaessa ja toiset yhdeksän vastaajaa sanoo, ettei se vaikuta koskaan päätöksentekoon.

(Kustantajakysely 2011.)

Mahdollisuus nopeaan käännoisaikatauluun vaikuttaa jossakin määrin kääntäjän valintaan. Osa kustantajista piti nopeaa käännoisaikataulua päivänselvänä oletusarvona, jota ei erikseen suomentajaa valittaessa harkita. Silti moni kustantaja korostaa sovituksessa käännoisaikataulussa pysymisen tärkeyttä. (Kustantajakysely 2011.) Miltei puolet suomentajakyselyyn osallistuneista pitää tiukkoja aikatauluja aina tai usein ongelmana työssään kääntäjänä (Suomentajakysely 2011).

Markku Päckilä kertoo, että aivan ensimmäisenä uutta käännoiskirjaa ehdotettaessa puhutaan aikataulusta. Jos kääntäjällä on puoli vuotta eteenpäin töitä sovittuna, keskustelu päättyy yleensä siihen. Kääntäjä ei edes ehdi kuulla, minkä kirjan kääntämisestä olisi ollut kyse. Jos kääntäjän aikataulussa sattuu olemaan tilaa tai käännettävän kirjan aikataulu on pitemmälle kuin seuraavaksi vuodeksi, kirja lähetetään kääntäjälle luettavaksi. Jos kääntäjä pitää kirjaa kiinnostavana ja haluaa sen kääntää, vasta sitten aletaan neuvotella muista yksityiskohdista kuten palkkiosta. (Päckilä 2011.)

Aikataulutarpeet riippuvat tietysti ensisijaisesti käännettävästä kirjasta. Laatukirjan kääntäjälle halutaan antaa aikaa hioa tekstiä. Markku Päckilä kertoo, että kustantajat suunnittelevat laatukirjojen aikataulut vuoden tai kaksi eteenpäin. Kääntäjälle halutaan varata riittävästi aikaa hyvän käännoksen tekemiseen. (Päckilä 2011.)

Sen sijaan niin kutsutun hittikirjan käännoös pyritään saamaan julkaistavaksi mahdollisimman pian alkuperäisen teoksen ilmestymisen jälkeen tai jopa samaan aikaan sen kanssa. Päckilä sanoo, että hittikirjalla, esimerkiksi dekkarilla, on paljon kovempi kiire. Kustantaja sanoo, mihin mennessä on oltava valmista. Tiukat aikataulut vaikuttavat myös käännoosten laatuun, kun kääntäjät eivät saa tarpeeksi aikaa työn tekemiseen. (Päckilä 2011.) Janna Kantola huomauttaa, että dekkarin kääntäjältä, tai kirjoittajaltakaan, ei välttämättä edes odoteta erityisen sujuvaan ilmaisuun (Kantola 2007b, 63).

Englannista suomentavat ja asemansa vakiinnuttaneet ammattikäntäjät voivat luottaa melko jatkuvaan toimeentuloon, mutta he joutuvat myös ottamaan vastaan kustantamon jo valitsemia käännoistöitä ja usein myös asettautumaan osaksi kansainvälistä viihdebisnestä (Koskinen 2007, 332). Päckilä kertoo, että kääntäjä saattaa tahtomattaankin profiloitua kääntämään tiettytyyppisiä kirjoja. Jos on leimattu naistenviihdekääntäjäksi tai dekkarikääntäjäksi, ei välttämättä pääsee

koskaan yrittämään mitään muuta. (Päkkilä 2011.)

Nurinkurista kyllä, helposti käännettävästä viihdekirjallisuudesta saa parempaa tuntipalkkaa. Tämä johtuu siitä, että palkka on sidottu lyöntimäärään. Niinpä vaativan kaunokirjallisuuden suomentajille on palkkauksen parantamiseksi toisinaan tarjottu välitöiksi nuorisoseikkailuja tai viihdettä. Monet kääntäjät ovat kuitenkin halunneet suojella mainettaan. Tämän vuoksi Tammella ja sittemmin myös WSOY:llä työskenteli sangen tuottelias kääntäjä, Lea Karvonen. Karvonen suomensi 1940-luvun lopulta vuoteen 2000 saakka yli 160 teosta. Hän keskittyi urallaan ennen muuta naisten viihteeseen ja lasten- ja nuortenkirjoihin, esimerkiksi Viisikko-sarja ja Neiti Etsivä -kirjat ovat Karvosen suomentamia. Myös elämäntapaohjeet, sukupuolioppaat, horoskooppikirjat ja dekkarit kuuluivat Karvosen repertuaariin. Todellisuudessa Lea Karvosen nimeä käytti kolmisenkymmentä suomentajaa, kirjailijaa ja muuta kirjallisen alan edustajaa. (Kujamäki 2007b, 509–510.) Tämä kertoo paljon suomentajien suhteesta työhönsä. Kaikkiin toimeksiantoihin ei voida suhtautua ammatillisella ylpeydellä, mutta palkkauksen vuoksi niitä on silti otettu vastaan.

Ammattiylpeyttä syö myös loputon vääntö käännöspalkkioista. Päkkilä sanoo, että vakiintuneita kääntäjiä kiristetään jatkuvasti sillä, että halvemmallakin tekijöitä löytyy (Päkkilä 2011). Kyselyyn osallistuneista kustantajista kahdeksan vastaa, että käännöksestä maksettava korvaus vaikuttaa usein suomentajan valintaan (Kustantajakysely 2011). Tällä hetkellä palkkiohaitari on 8-18 euroa/1000 merkkiä. Suomessa päätoiminen ja täystyöllistetty kirjallisuuden kääntäjä tekee keskimäärin 1,5–2 miljoonan merkin verran valmista tekstiä vuodessa. Määrä vastaa noin kolmea keskimittaista romaania. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2011a.) Päätoimisten kääntäjien keskimääräiset bruttovuosiansiot liikkuvat noin 20 000 eurossa. Tästä pitää vielä vähentää yrittäjäeläkkeen osuus, joka on tuhansia euroja vuodessa. (Päkkilä 2011.) Yhteisen käänössopimusmallin puuttuessa palkkioissa on paljon vaihtelua. Uusille kääntäjille maksetaan säännönmukaisesti pienempiä palkkiota kuin vakiintuneille kääntäjille. Kustantajan näkökulmasta uuden kääntäjän käyttäminen on isompi riski. Uuden kääntäjän taas on otettava se, mitä tarjotaan, sillä alalle on paljon tulijoita. Tästä syystä myös vakiintuneiden kääntäjien asema palkkioneuvotteluissa on heikko.

Tällä on varmasti paljon merkitystä, koska suomentajakyselyyn vastanneista 17 kääntäjästä 13 ilmoitti saavansa käännöspalkkionsa aina yksittäisellä käänössopimuksella. Kuitenkin myös seitsemän vastaajaa ilmoitti saavansa usein käännöstyöhönsä apurahaa. 15 vastaajaa piti huonoa palkkausta aina tai usein vaikeimpana ongelmana työssään. Käänössopimusongelmat nousivat esiin useissa suomentajakyselyn vastauksissa. Myös lomarahojen ja eläketurvan puuttuminen

mainittiin vapaamuotoisissa vastauksissa. (Suomentajakysely 2011.)

Tällä hetkellä käänössopimuksia kaatuu e-kirjapykäliin. Kustantajat haluaisivat ostaa e-kirjaoikeudet kääntäjiltä kertakorvauksella, joka voi Päckilän mukaan olla esimerkiksi 150 euroa. Tällaiseen sopimukseen kääntäjät eivät voi suostua. Ja kuitenkin kustantamojen on aina mahdollista löytää uusia alalle pyrkiviä kääntäjiä, joilla ei ole neuvotteluvaraa eikä ehkä tietoaakaan eri pykälien merkityksestä. Ylipäätään sopimusmallin puuttuessa käänössopimuksen tekeminen on molemmille osapuolille raskasta. Aiemmin Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton edustajat neuvottelivat kustantajayhdistyksen kanssa ja yhdessä laadittiin sopimusmalli, jota käytettiin monta vuotta kerrallaan useimmissa kustantamoissa. Tällä hetkellä kustantajat eivät halua neuvotella käänössopimuksista kustantajayhdistyksen kautta. Niinpä jokaisella kustantamolla on oma sopimusmallinsa, jota muokataan tarpeen mukaan. Kääntäjät eivät voi luottaa heille tarjottuihin sopimuksiin. (Päckilä 2011.) Käänöspalkkioista johtuvien erimielisyyksien vuoksi joitakin kirjoja jää suomentamatta ja toisia suomennetaan kokemuksen puutteen tai huonon palkkauksen vuoksi hutiloiden.

Euroopan kirjallisuuden kääntäjien yhteistyöelin CEATL (Conseil Européen des Associations de Traducteurs Littéraires) on laatinut hyvän kirjallisuuden kääntämisen periaatteet, joita kaikkien kirjallisuuden kääntämisen kanssa tekemisissä olevien tulisi noudattaa. Linaan tähän kuudesta kohdasta kaksi, jotka liittyvät suoraan kääntäjien palkkioihin:

- Tehtäväksi annetusta työstä maksettavan palkkion tulee taata kääntäjälle riittävä toimeentulo ja mahdollistaa kirjallisesti laadukkaan käänöksen tekeminen.
- Kääntäjä saa oikeudenmukaisen osuuden työnsä hyödyntämisestä kertyvistä tuloista. Oikeus koskee kaikkia mahdollisia hyödyntämismuotoja ja sitä sovelletaan teoksen ensimmäisestä kappaleesta lähtien. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2011b.)

Käänösnäyte vaikuttaa suomentajan valintaan melko vähän (Kustantajakysely 2011). Syitä tähän on kuvattu edellä. Yksi kustantajakyselyn vastaajista kuitenkin valitsee kääntäjän aina käänösnäytteen perusteella. Toisaalta kaksi vastaajaa ei tee niin koskaan. Suomentajakyselyn mukaan 14,5% tapauksista käänösnäyte on tärkeä syy tai osasy syy suomentajan valinnassa (Suomentajakysely 2011).

Silti oikeastaan ainoa tapa aloittaa työt kirjallisuuden kääntäjänä on lähettää käänösnäytteitä sopiville kustantamoille. Yleensä näytteistä ei tule vastauksia, koska näytteitä tulee kustantamoille

paljon. Käännösnäytenivaskaa katsotaan vasta kun tietylle kirjalle tarvitaan kääntäjää ja sellaista ei syystä tai toisesta jo tutuista kääntäjistä ole saatavilla. Kaikkia näytteitä ei lueta. Palkasta valitaan ensimmäinen lupaavan oloinen kääntäjä, jota pyydetään tekemään toinen näyte valitusta kirjasta. Kääntäjäksi pääseminen on siis myös tuurista kiinni. (Päkkilä 2011.)

Päkkilä kuvailee: ”Yks loukkuhan tää on koko ala. Tää on niin huonosti maksettua. Tääl on vaan niin innokasta runotyttö- ja runopoikahenkeä tässä meidän touhussa että meitä vaan tuntuu riittävän vuodesta toiseen. Nuristaan palkkiosta ja rahoista. --- Kääntäjät ei puhu koskaan mistään muusta kun rahasta kun ne keskenään kokoontuu, ikinä ei puhuta kirjallisuudesta, vaan aina valitetaan rahasta.” (Päkkilä 2011.) Palkkaus ei alalle vedä, mutta kiinnostus kieleen ja kirjallisuuteen ovat niin vahvoja, että alalle riittää tunkua.

5. Toimenpiteitä suomennoskirjallisuuden parantamiseksi

Suomeksi on käännetty arvokasta kirjallisuutta muista kielistä. Monia arvokkaita kirjoja on myös jäänyt toistaiseksi suomentamatta. Syitä on monia. Tässä luvussa käsittelen sitä, mikä on mahdollistanut kaupallisesti kannattamattomienkin suomennoskirjojen julkaisemisen, ja sitä mitä voitaisiin jatkossa tehdä, jotta suomeksi saataisiin tulevaisuudessa lukea monipuolisempaa ja laadukkaampaa käännettyä kirjallisuutta.

5.1 Kuka ottaa vastuun suomennoskirjallisuudesta?

Kustantajilta kysyttiin, miten kustantajan vastuu kulttuurivaikuttajana näkyy käännöskirjavalinnoissa. Tähän kysymykseen saadut vastaukset voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Ensimmäisen ryhmän vastauksissa mainitaan taloudelliset tekijät kulttuurivaikuttamisen esteenä: ”Kaupallisuus etusijalla.” ”Kuka sellaisen on määritellyt? Kustantaminen on liiketoimintaa. Toki kustantajat haluavat vaikuttaa kulttuurin kentässä.” ”Pitäisi tietenkin olla rohkeutta ja halua kustantaa monien kulttuurialueiden laadukasta kirjallisuutta. Toisaalta – kustantaminen on taloudellisesti epävarmaa liiketoimintaa.” (Kustantajakysely 2011.)

Toinen ryhmä näkee, että kulttuurillinen vastuu ei kuulu kustantajalle: ”Ei vastuuta. [suuri kustantamo]” ”Ei se näy, enkä tiedä tarvitseeko näkyä – ostajat ratkaisevat. Kustantaminen on kaupallista liiketoimintaa. Jos ei ole, silloin on kyse kulttuuriryöstä ja maksaja on joku muu, jonka pitäisi vaatia laatua.” ”Suomalaiset kielitaitoisia, moni lukee alkukielellä. [pieni kustantamo]” (Kustantajakysely 2011.) Kulttuurillinen vastuu halutaan siirtää jollekin ylemmälle toimijalle, joka vaatisi kustantajilta laatua ja huolehtisi kuluista. Joitakin tällaista toimenpiteitä on tehtykin. Sen sijaan vastuun siirtäminen lukijoille ei ole realistista. Jos kustannustoimittajat eivät pysty hankkimaan tietoa vaikkapa iranilaisesta tai filippiiniläisestä kirjallisuudesta, se ei varmasti ole mahdollista tavalliselle suomalaiselle lukijallekaan. Saati kaiken lukeminen alkukielellä.

Kolmas ryhmä kuvailee, millä tavoin vastuu kulttuurivaikuttajana näkyy heidän omassa työssään tai heidän edustamansa kustantamon päätöksissä: ”Päivittäin painitaan näitten kysymysten kanssa.” ”Pyritään julkaisemaan vähemmälle huomiolle jäänyttä ja uutta.” ”Pyrimme julkaisemaan suurten kustantajien linjoista ja valinnoista poikkeavia monikulttuurisuutta tukevia ja kasvattavia ja opettavia teoksia. [lastenkirjakustantamo]” ”Hyvää otetaan, huonoa ei, kaupallinen potentiaali on

tarpeellinen, mutta laatu välttämätön” ”Pyritään löytämään julkaistavaa harvinaisemmilta kielialueilta.” ”Kustantajilla on suuri vastuu kulttuurivaikuttajina. On uskallettava kustantaa myös pienten kohderyhmien teoksia ja ei-kaupallisia merkittäviä teoksia.” ”Mielestäni kirjan sisällön pitää heijastaa kulttuuria oikein. On tarkistettava yksityiskohdat. Pitää tuntea kulttuuri.” ”Kuuluu tehdä myös tappiollista. Lukijalle mahdollisimman suurta valikoimaa. Kirjat ovat julkaisemisen arvoisia.” ”Pyritty olemaan kulttuurivaikuttaja. Tehdään hienoa ja hyvää kirjallisuutta, aina ei pyritä myyntivoittoon. [pieni kustantamo]” ”Meidän kustantamomme osalta merkittävästi. Kustantaja kulttuurivaikuttajana ottaa usein kaupallisia riskejä kustantaessaan vähälevikkistä käänöskirjallisuutta. Kirjasarjassamme pyritty laajasti esittelemään maailman kirjallisuutta.” ”Julkaistaan myös ei myyviä, toivotaan että löytävät lukijat, merkittävä kirja otetaan vaikka tappiollisena. [suuri kustantamo]” ”Itse olen vastuullinen valitsija – totta kai se näkyy. Kysymys epäselvä: tottakai kustantaja vastaa kirjavalinnoistaan, mitä julkaisee.” (Kustantajakysely 2011.)

Tähän kysymykseen saadut vastaukset sekä kustantajien kanssa käymäni keskustelut ovat osoittaneet miten pyydetöntä kulttuurityötä monissa kustantamoissa tehdään. Näin tapahtuu sekä pienissä että suurissa kustantamoissa. Näyttävällä markkinoinnilla myytävät laadullisesti keskinkertaiset hittikirjat ovat monille kustantajille keino rahoittaa tappiollisia laatukirjoja. Ohittamaton tosiseikka vain on, että suomenkielistä kirjallisuutta lukeva yleisö on kovin vähälukuinen. Tästä tullaankin seuraavaan kysymykseen.

Kustantajilta kysyttiin, mitä suomennoskirjojen ja niiden suomentajien valinnassa voisi tai pitäisi tehdä toisin. Osa vastaajista pohti kysymystä oman työnsä kannalta: ”Käänöshinta ei saisi olla niin ratkaiseva että joudutaan julkaisemaan heikkolaatuisia käänöksiä, sama pätee julkaisuaikataulujen tiukkuuteen.” ”Suomentajan pitää tuntea genre/kulttuuri, pelkkä taito ei riitä.” ”Jokainen kirja yksilö. Joka kerta erikseen päätettävä miksi tämä tehdään ja kuka suomentaa.” ”Iso kysymys, paljonkin. Kiire on harmi. On huono omatunto kun ei ehdi vastata käänösnäytteisiin. Uuden kääntäjän ottaminen on riski. Toiminnan pitää olla ammattimaista. Toimittaja joutuu vastuuseen.” ”Tärkeää olisi löytää teoksia, joita lukijat haluaisivat lukea.” (Kustantajakysely 2011.) Kustantajat siis toivovat, että kirjojen ja kääntäjien valintaa eivät sanelisi vain raha ja kiire.

Yksi kustantaja uskoo, että alalle pyrkivissä uusissa kääntäjissä löytyy hyödyntämätöntä potentiaalia: ”Suomessa on englannin kielestä käännettyä liikaa suhteessa muihin kieliin, emme tiedä mitä muualla tapahtuu, ei edes sitä mitä Ranskassa tapahtuu. Uusikin kääntäjä voi olla hyvä, loistavakin. Vanha kääntäjä voi olla sujuva, mutta kirjoittaa käänössuomea, tuijottaa kielioppia, ei

ole välttämättä luova. Mutta kääntäjälle pitää maksaa kunnolla.” (Kustantajakysely 2011.)

Erään suuren kustantamon edustaja nosti kysymyksen yhteiskunnalliselle tasolle: ”Nyt markkinat ovat muutoksessa. Ennen homma toimi kun myyntikirjat toivat riittävästi rahaa. Käännöskirjat ovat laskeva markkina-alue. Nykyinen julkaisulaajuus on säilytettävissä vain vahvemmillä tukijärjestelmällä.” Toisessa yhteydessä hän vertasi kirjallisuutta muihin taiteen lajeihin ja totesi: ”Tämä ei ole julkisin varoin tuettu taiteenmuoto.” (Kustantajakysely 2011.) Näissä kommentteissa on kiinnostavaa se, että käännöskirjallisuuden aseman uskotaan edelleen heikkenevän, ellei järjestelmään tehdä muutoksia. Ehdotus julkisten varojen käyttämisestä kirjallisuuden tukemiseen on myös varteenotettava. Kuten jo tämän työn luvussa 2 todettiin: satsaus kirjallisuuteen ei mene hukkaan.

Siinä, miten eri kustantamoissa mielletään vastuu käännöskirjallisuudesta on melkoisia eroja. Pieniä kustantamoja on usein kiitelty niiden tekemästä kulttuurityöstä. Mikko Lehtonen selittää ilmiötä sillä, että pienten kustantamojen kiinteät kulut ovat suhteellisen pieniä. Hänkin puhuu kuitenkin pienten kustantamojen kulttuuritahdosta ja isojen kustantamojen kulttuurihengen hiipumisesta. (Lehtonen 2001, 181.)

Afrikkalaisesta kirjallisuudesta kirjoittava Taina Tervonen vertaa niin ikään suurien ja pienien kustantamojen julkaisupolitiikkaa. Myös hänen havaintonsa on, että suuret kustantamot suomennuttavat mainetta ja kirjallisuuspalkintoja niittäneitä varmoja nimiä. Sen sijaan pienet, joista esimerkkinä Art House, Kääntöpiiri, Like ja yliopistopainot, ovat julkaisseet ennen tuntemattomien afrikkalaisten kirjailijoiden teoksia. Tällaisten valintojen taloudellinen kannattamattomuus johti muun muassa Kääntöpiirin toiminnan loppumiseen vuonna 1994. (Tervonen 2007, 234.)

Pienten ja suurten kustantamojen vastakkainasettelu ei ehkä sittenkään ole kovin perusteltua. Jotkin pienkustantamot ovat erikoistuneet tiettyyn maantieteelliseen alueeseen tai kirjallisuuden lajiin. Janna Kantola puhuu yhden asian kustantamoista (Kantola 2007a, 324). Kustantajakyselyssä yksi tällainen pienkustantaja ilmoittaa, ettei lainkaan arvioi kaupallista menestystä julkaisupäätöstä tehdessään (Kustantajakysely 2011). Tällainen kustannustoiminta on tietysti riippuvaista tuista ja apurahoista, ja toiminnan jatkuminen on koko ajan vaakalaudalla. Kaisa Koskinen pitää yhden asian kustantamoja vaativana harrastuksena (Koskinen 2007, 333). Suurissa kustantamoissa toiminnan on pakko olla ammattimaisempaa ja se vuoksi julkaistaan kirjoja laidasta laitaan, mutta myös niissä tehdään harkittua kulttuurityötä.

Entä mikä on kääntäjän vastuu? Voisiko kääntäjän työtä taloudellisessa mielessä verrata kirjailijan työhön? Suomen Kirjailijaliiton puheenjohtaja Tuula-Liina Varis kertoo, että suomalaisen kirjailijan kaunokirjallisesta työstään saamien bruttotulojen mediaani on 2000 euroa vuodessa. Vuosiapurahoja saa noin 20% hakijoista. (Varis 2013, 7.) Suomessa kirjailijan työllä itsensä elättäviä on vain kourallinen. Muut suomalaiset kirjailijat kirjoittavat sivutyökseen ja monet jopa tappiokseen. Kääntäjän motiivit epäilemättä muistuttavat kirjailijan halua tuottaa taidetta. Kaarina Helakisa laski saaneensa Bo Carpelanin *Taivaanmaalarin* suomennostyöstä viiden pennin tuntipalkan. Suomennoksen esilehdellä Helakisa mainitaan teoksen toimittajana ja suomeksi tulkitsijana. (Heikkilä-Halttunen 2007, 508.) Voidaankin sanoa, että monet kääntäjät ovat halunneet kantaa kortensa kekoon hyvän suomennoskirjallisuuden puolesta, vaikka se on käytännössä monesti vaatinut ilmaistyötä.

Kääntäjän vastuu luonnollisesti kasvaa, jos hän on ainoa tietyn kielialueen kirjallisuuden asiantuntija Suomessa. Kääntäjän on itse aktiivisesti tarjottava käännettävää kirjallisuutta kustantajille. Toisaalta hän voi pitkälti itse päättää, mitä kirjoja kääntää. (Koskinen 2007, 332.) Tällaisen kääntäjän palkattomana työnä on myös oman kielialueen kirjojen kattava lukeminen, arviointi ja mahdollisesti myös yhteydenpito alkuperäisen teoksen kustantajaan. Pienet kustantamot, jotka erikoistuvat tiettyyn kieli- tai kulttuurialueeseen tekevät tiivistä yhteistyötä tuon kielen kääntäjien kanssa (Koskinen 2007, 332). Toisinaan taas kääntäjä perustaa kustantamon, hankkii käännösoikeudet ja julkaisee itse omat käänöksensä.

Vuonna 1969 toteutettiin kiinnostava suomalaisten runoilijoiden yhteishanke. Suomenkieliset modernistit suomensivat suomenruotsalaisia modernisteja ja päinvastoin. (Katajamäki 2007, 74.) Hyvä kääntäjä on aina hyvä kirjoittaja, ei välttämättä toisin päin. Suomalaisten kirjailijoiden kielitaidon selvittämisestä ei siis todennäköisesti olisi mitään hyötyä, mutta ehkä voitaisiin selvittää suomalaisten kääntäjien oman kirjallisen tuotannon yleisyyttä ja kiinnostusta tehdä yhteistyötä oman kielialueensa kääntäjä-kirjailijoiden kanssa. Esimerkiksi Virossa ja Unkarissa seurataan tarkasti suomalaista kirjallisuutta kun taas suomeksi virolaista ja unkarilaista kirjallisuutta on saatavana vähemmän (Varpio 2007, 219). Kenties jotakin tämänkaltaisia projekteja on jo pohdittu ja mahdollisesti toteutettukin Filissä.

Mikä on Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton tehtävä? Helkky Halme lainaa yhdistyksen ensimmäisiä sääntöjä: ”Yhdistyksen tarkoituksena on edistää ja valvoa kaikkien käänöksiiä

suorittavien henkilöiden henkisiä ja aineellisia etuja, edistää yhteistoimintaa heidän välillään, hoitaa yhteyksiä samalla alalla toimiviin henkilöihin ja järjestöihin muissa maissa sekä toimia hyvän yleisen käännöstason saavuttamiseksi maassamme” (Halme 2007, 338). SKTL:n toiminta varmasti parantaa kääntäjien mahdollisuuksia tehdä työtään ja sitä kautta myös suomennoskirjallisuuden laatu paranee.

SKTL tukee uusia kääntäjiä kädestä pitäen. Aloitteleville suomentajille järjestetään mestarikursseja, joilla kokeneet suomentajat opettavat ja ohjaavat juuri alalle tulleita kääntäjiä (Halme 2007, 341). Myös kustannustoimittajat osallistuvat näihin koulutuksiin. Näiden koulutusten kautta uudet kääntäjät voivat saada uudenlaisia, aiempaa parempia töitä. Mestarikurssit rahoitetaan apurahoilla, joita haetaan kustantamoilta, rahastoilta ja säätiöiltä. (Päkkilä 2011.)

Kustantajat, kääntäjät ja SKTL tekevät hienoa työtä, mutta kukaan ei oikeastaan vastaa suomennoskirjallisuudesta kokonaisuutena. Sodan jälkeen valtio nimitti komiteoita selvittämään suomennoskirjallisuuden tilaa ja antamaan suosituksia suomennettavista kirjoista. (Nyman & Kovala 2007, 174.) Päkkilä ei pidä tällaista mallia nykypäivään soveltuvana: ”Jos nyt joku valtiollinen komitea valitsis jotain tärkeitä kirjoja, se valitsis jonkun tietyn tendenssin mukaan. Eihän se toimis sen paremmin sekään. Mut nyt tääl on tämmönen lukemattomien pienten ja suurien toimijoiden kirjava kenttä. Sieltä tulee tämmösellä hakuammunnalla ja räiskinnällä mitä sieltä tulee, mut kyl se aika laajalti tulee sitte kaikennäköstä kirjallisuutta.” (Päkkilä 2011.)

Mahtuisiko tähän lukemattomien toimijoiden kenttään kirjallisuudenhuolto samaan tapaan kuin meillä on kielenhuolto? Kielenhuolto antaa suositukset, mutta kaikki ovat toki vapaita käyttämään kieltä haluamallaan tavalla. Sakari Katajamäki kirjoittaa, että 1800-luvulla Suomalaisen Kirjallisuuden Seura järjesti kilpailuja, jakoi tunnustuspalkintoja ja laati suositusluetteloja. Nämä toimenpiteet kannustivat käännöstyöhön ja määrittivät hyvän käännöskirjallisuuden kriteerejä. (Katajamäki 2007, 67.) Vuonna 1965 Parnasso järjesti kiertokyselyn, jossa eri kirjallisuuden alan edustajat luettelivat niitä teoksia, joita heidän mielestään pitäisi suomentaa (Riikonen 2007a, 303). Kattavan ja järjestelmällisen kirjallisuudenhuollon ei tarvitsisi sulkea pois vapaata kustannustoimintaa. Onhan meillä televisiotarjonnassakin Yle ja mainoskavanat.

5.2 Apurahat, palkinnot

Mitä pitäisi tehdä, että julkaisupäätöksiä ei ratkaisisi vain raha? Tuulikki Kuurne Helsingin kirjastosta pohdiskelee: ”Jos isot yritykset sponsorois pieniä kustantamoja...ehkä toiveajattelua (Kuurne 2011).” Urheilijoita sponsoroidaan medianäkyvyyden takia, mutta myös muista syistä. Vähälevikkinen käänöskirja ei toisi sponsorilleen liiemmästi julkisuutta, mutta yritys itse voisi nostaa sillä imagoaan.

Opetus- ja kulttuuriministeriö päättää valtion talousarviossa Veikkauksen ja raha-arpajaisten voittovarojen käyttämisestä taiteen edistämiseen. Taiteen edistämiskeskuksen alainen kirjallisuustoimikunta myöntää kääntäjille yhden viisivuotisen, kaksi kolmivuotista ja viisi yksivuotista taiteilija-apurahaa. Yksivuotinen apuraha voidaan myöntää myös kahtena puolivuotisena. Vuonna 2012 apurahan suuruus oli 1 626, 99 euroa/kk verottomana. Apurahan saajan on luovuttava päätoimisesta työstään määräajaksi ja tehtävä kirjallinen selvitys apurahan käytöstä apurahakauden päätyttyä. (Taiteen edistämiskeskus 2013). Apurahoilla on ollut merkittävä vaikutus kääntäjien taloudelliseen asemaan ja ammattikäntäjäkunnan syntyyn (Halme 2007, 340).

Kääntäjät voivat anoa myös valtion taiteilijaeläkettä (Halme 2007, 340). Se myönnetään yleensä 60 vuotta täyttäneelle taiteilijalle tunnustukseksi ansiokkaasta toiminnasta. Eläkettä myönnettäessä otetaan huomioon hakijan varallisuus ja toimeentulomahdollisuudet. Vuonna 2013 täysi eläke on 1 301,36 euroa kuukaudessa ja se on veronalaista tuloa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013c.)

Kirjastoapuraha on opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahalautakunnan jakama harkinnanvarainen avustus luovaan työskentelyyn. Avustus myönnetään taloudellisin tai sosiaalisin perustein, se ei perustu kirjaston lainausmääriin. Kirjastoapurahat ja -avustukset on suurin julkinen kirjallisuuden tukimuoto Suomessa. Jaettavien apurahojen ja avustusten yhteismäärä on vuosittain n. 2,6-2,9 miljoonaa euroa, josta 90 % osoitetaan kaunokirjallisuuden tukemiseen. Kaunokirjallisuuden saamasta tuesta kääntäjien osuudeksi on kiintiöity 16 %. Yksittäisten apurahojen suuruus vaihtelee 500 eurosta 14 500 euroon. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013b.) Aiemmin Opetusministeriö jakoi myös kirjallisuuden valikoivaa tuotantotukea, mutta se lakkautettiin vuonna 2002 (Roinila 2007, 148).

Kääntäjät voivat myös ilmoittautua lainauskorvauksen hakijoiksi Sanaston ylläpitämään järjestelmään. Lainauskorvausta maksetaan yleisistä kirjastoista tapahtuvasta lainaamisesta

lainauskertojen perusteella. Vuonna 2013 valtion talousarviossa lainauskorvausmääräraha on 3 825 000 euroa. Korvausta maksetaan 6 senttiä/laina, josta puolet saa kääntäjä. (Sanasto 2013.) Suomessa lainauskorvausmääräraha on poikkeuksellisen pieni. Suomessa kirjastoista tehdään 100 miljoonaa lainaa vuodessa, joista siis maksetaan 3,8 miljoonaa euroa lainauskorvauksia. Tanskassa lainauskorvausmääräraha on 22 miljoonaa euroa ja lainoja on vuodessa 75 miljoonaa. (Varis 2013, 7.)

Valo- ja tallennekopiointia valvovan Kopioston keräämistä korvauksista kääntäjien osuus maksetaan Suomen kääntäjien ja tulkkien liitolle, joka jakaa ne apurahoina kääntäjille (Halme 2007, 339). Filissä (Finnish Literature Exchange) on viisi käännostuen ja neljä painatustuen hakuohjelmaa, joista myönnetään vuosittain tukea reilut 600 000 euroa. Summa sisältää ulkomaille ja Suomeen maksettavat tuet. Lisäksi Fili myöntää matka-apurahoja ja näytekäännostukea. (Fili 2013b.)

1900-luvun alussa Suomalaisen kirjallisuuden edistämisrahasto tuki vaativia käännostöitä, jotka ilman taloudellista avustusta olisivat saattaneet jäädä tekemättä. Ennen tukipäätöstä kirjoista pyydettiin asiantuntijalausuntoja erityisesti yliopiston opettajilta. (Suomela-Härmä 2007c, 107.) Nykyään lukuisat säätiöt jakavat apurahoja. Esimerkiksi Platonin ja Aristoteleen suomennosprojektit ovat säätiöiden rahoittamia (Kivistö & Riikonen 2007, 49). Lisäksi esimerkiksi Suomen Kulttuurirahasto on rahoittanut kääntäjien ammatillista koulutusta (Halme 2007, 339). Vuosien 2008-2011 aikana Kulttuurirahasto tuki kirjastojen kirjahankintoja 3,5 miljoonalla eurolla (Suomen Kulttuurirahasto 2013).

Eurooppalaisista kielistä käännettäessä kustantajat voivat hakea Euroopan unionin kulttuuriohjelman käännostukea. Haettava tukisumma voi kokonaisuudessaan olla 2000-60 000 euroa ja sillä voidaan kääntää 1-10 teosta. (Cimo 2013.) Joissakin maissa on valtiollisia organisaatioita, joilla tuetaan kirjallisuuden vientiä. Esimerkiksi Espanjan kulttuuriministeriön käännostuki on vaikuttanut espanjalaisten kirjojen suomennoshankkeisiin (Roinila 2007, 148).

Kääntäjille jaetaan myös palkintoja. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto jakaa vuosittain Mikael Agricola -palkinnon yhteistyössä Suomen Kirjasäätiön kanssa. Palkinto on tunnustus merkittävän kaunokirjallisen teoksen erinomaisesta suomennoksesta. Palkintoon kuuluu kunniakirja ja rahapalkinto, jonka määrä on 10 000 euroa. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2013.) Mikael Agricola -palkittujen kirjojen alkuperämaina Englanti ja Yhdysvallat eivät ole juuri sen vahvemmin

edustettuina kuin esimerkiksi Ranska, Ruotsi, Saksa tai entinen Neuvostoliitto. Palkinnolla onkin haluttu huomioda erityisesti niiden suomentajien ansioita, jotka edistävät lähtökulttuuriltaan tasavertaisempaa ja monipuolisempaa kirjallisuustuontia. (Kujamäki 2007c, 343.) Jotkin kustantamot, kuten WSOY ja Otava, jakavat kääntäjille omia palkintojaan ja stipendejään (Kirjailijaliitto 2013).

Valtion kirjallisuustoimikunta myöntää kirjailijoille ja kääntäjille vuosittain valtion kirjallisuuspalkinnon. Kääntäjille myönnettävää palkintoa kutsutaan täsmällisemmin kääntäjien valtionpalkinnoksi. Palkinnon suuruus on 15 000 euroa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013a.) Suomalaisille kääntäjille on myönnetty myös esimerkiksi Ruotsin akatemian ja Pohjoismaisen kulttuurirahaston kääntäjäpalkintoja (Kirjasampo 2013).

5.3 Kirjakerhot, kirjasarjat, kriitikot, kirjastot

Sillä, mitä kirjoja valitaan kirjakerhojen listoille, on paljon merkitystä. Kirjavälityksen Mari Kämäri kertoo: ”Kirjakerhoille tehdään omia painoksia, isoja määriä menee kerhojen kautta. Kymmenistä tuhansista kirjoista puhutaan. Kirjakerhoilla on omat henkilöt, jotka päättävät, mitkä kirjat kerhoon päätyvät.” (Kämäri 2011.) Kirjakerhojen on tarkoitus edistää kirjojen myyntiä. Olisiko kirjakerhojen tarjonnassa kuitenkin varaa panostaa laadukkaampaan kirjallisuuteen? Myynti on joka tapauksessa merkittävä, ja moni oletettavasti kuuluu kerhoon saadakseen säännöllisesti ja helposti uutta luettavaa. Voisiko uusi laadukkaamman kirjallisuuden tarjonta koukuttaa kerhoon jopa paremmin kuin nykyiset helpot hittikirjat, jotka pyörivät tarjonnassa vuodesta toiseen?

Kirjasarjoista merkittävin on Tammen Keltainen kirjasto, johon on vuodesta 1954 lähtien otettu laadukasta käännöskirjallisuutta (Kantola 2007b, 58). Keltaiseen kirjastoon kuuluu tällä hetkellä 445 kirjaa (Tammi: Keltaisen kirjaston kirjat 2013). Kirjasarjalla on määrätietoisesti pyritty esittelemään ulkomaista nykykirjallisuutta (Sevänen 2007, 18). Myös kirjalliseen laatuun on panostettu. Keltaisen kirjaston kirjailijoihin kuuluu muun muassa 28 nobelistia (Tammi: Nobelistit 2013). Suomentajalle Keltaiseen kirjastoon kuuluvan kirjan kääntäminen on arvokas meriitti. Näin laaja kirjasarja vaikuttaa käännöskirjoihin liittyviin odotuksiin. Onkin kiinnostavaa, että Keltaista kirjastoa hallitsee anglosaksinen ja erityisesti yhdysvaltalainen kirjallisuus. (Pulkkinen 2007, 315-317.) Tammen kustannustoimittajan, Vappu Orlovin, mukaan nigerialaisen Wole Soyinkan romaanit ovat Keltaisen kirjaston vähiten myytyjä teoksia (Tervonen 2007, 235). Toisaalta tanskalaisen Peter Høegin kirjat ovat menneet hyvin kaupaksi (Kantola 2007b, 59).

Antiikin kirjallisuuden suomennoksiin keskittyvät Tammen Olympos-sarja, WSOY:n Antiikin klassikot, Gaudeamuksen Antiikkisarja ja Classica-sarja (Kivistö & Riikonen 2007, 51).

Käännöskirjallisuutta esittelevät myös Tammen Elävä maailmakirjallisuus, WSOY:n Valiokirjasto ja Aikamme kertojat eli myöhempi a-kirjat, Kirjayhtymän Arena, Weilin+Göösin kirjasto ja Otavan sarjat Delfiini, Seitsentähdet, Moderneja kirjailijoita sekä Otavan kirjasto. (Saarti 2007, 263; 268, Pulkkinen 2007, 314-315).

Suomalaisten kustantajien yhteisprojektina tuotettiin Neuvostokirjallisuutta-sarja. Kirjoilla oli kustantajasta riippumatta yhtenäinen ulkoasu ja logo. Siinä julkaistiin 1970- ja 1980-luvuilla lähes sata nimekettä. Samalla periaatteella toteutettiin myös neljä osaa sisältävä Neuvostolyriikka-sarja. (Jänis & Pesonen 2007, 203.) Tällainen sarja palvelee erinomaisella tavalla varsinkin tietystä kulttuurialueesta kiinnostunutta lukijaa. Tämän tyyppisellä kustantajien yhteistyöllä voitaisiin varmasti nykyäänkin parantaa suomennonkirjallisuudessa tällä hetkellä miltei unohdettujen kieli- ja kulttuurialueiden asemaa.

Lyhyesti mainittakoon myös kriitikoiden rooli suomennoskirjallisuuden saamassa julkisuudessa. Edellä todettiin, että kirjallisuuskriitikit keskittyvät laatukirjallisuuteen, mikä on hyvä, mutta antaa julkisuudessa suomennoskirjallisuuden tasosta vääristyneen kuvan. Lisäksi pienkustantaja Sari Hongellin kokemus on, että pienen kustantajan on vaikeaa saada julkisuutta. Kriitikot ottavat yleensä arvosteltaviksi vain suurten kustantamojen kirjoja. (Hongell 2011.) Pienkustantajien rohkeiden kirjalvalintojen luulisi kiinnostavan kriitikoitakin. Pidetäänkö pienkustantajia vähemmän vakavasti otettavina kirjallisuusbisneksessä? Vai ovatko arvosteluja julkaisevat lehdet valikoivia kustantamojen suhteen?

Kirjastoilla on kulttuuripoliittisesti tärkeä rooli. Parhaimmillaan kirjasto kokoelmineen on moniarvoinen, laatua korostava ja eri aineistolajien tasapuolisuudelle perustuva maailman näyttämisen paikka (Hypén, Kaisa 2007, 100; 103.) Laki velvoittaa kirjastoja seuraavasti: ”Yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalvelujen tavoitteena on edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen, jatkuvaan tietojen, taitojen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen, kansainvälistymiseen sekä elinikäiseen oppimiseen” (Kirjastolaki 904/1998, § 2).

Viron kulttuuriministeri Rein Lang sanoi jokin aika sitten pitämässään puheessa, ettei kirjastojen

varoilla pitäisi ostaa viihdekirjallisuutta kansallisesti tärkeiden teosten kustannuksella. Lausunnosta seurasi, että virolaiset riensivät ostamaan ja lainaamaan Barbara Cartlandin kaltaisten kirjailijoiden teoksia. Vaikka ehdotus koski vain kirjastojen tarjontaa, se herätti kommentteja sensuurista. (Yle 2011.)

Suomessa 1990-luvun laman seurauksena kirjastojen aineistomäärärahat pienenivät, eivätkä ne vielääkään ole samalla tasolla kuin ennen lamaa. Vähennykset ovat näkyneet erityisesti kaunokirjallisuuden hankinnoissa. Kuitenkin samaan aikaan nimekemäärät ovat lisääntyneet. Kirjastoissa ei haluta tinkiä nimekkeiden kattavasta tarjonnasta, joten kappalamäärät ovat pienentyneet. Kun kirjan elinkaari on lyhentynyt niin että yli kaksi vuotta vanhoja kirjoja on vaikeaa hankkia kirjakaupoista, on niitä vähäisten kappalemäärien vuoksi vaikeaa saada myöskään kirjastosta. (Hypén, Kaisa 2007, 94; 101; 104.)

Kaisa Hypén korostaa, että taloudellisesti kannattamattomien mutta kulttuuriselta arvoltaan tärkeiden kirjojen julkaiseminen on mahdollista vain jos sen eteen tehdään tietoisia ponnisteluja. Kirjastojen tehtävä on seurata tarkasti vähälevikkisen kirjallisuuden julkaisemista, ottaa sitä kokoelmiin ja nostaa esiin. Kirjastojen hankinnat voivat olla joillekin pienkustantajille jopa toiminnan edellytys. Tällainen kirjastojen toiminta tukee kirjamaailman aitoa pluralismia. (Hypén, Kaisa 2007, 103.)

5.4 Opinnäytetyöt, maahanmuuttajat, käännöstiimit

Monia merkittäviä suomennoksia on julkaistu akateemisina opinnäytetöinä. Näin toimittiin 1800-luvun alkupuolella ja osittain vielä myöhemminkin. (Kivistö & Riikonen 2007, 37.) Nykyään opinnäytteellä pitää osoittaa oman alan tieteellisten perusteiden hallinta. Kaunokirjallinen käänнос ei täyttäne vaadittuja kriteerejä, mutta ehkä käännöstyötä voitaisiin silti suositella osana opintosuoritusta. Kaikissa oppiaineissa on erilaisia valinnanvaraisia osuuksia ja harjoitteluja. Varsinkin kielten ja kirjallisuuden opiskelijoille, ja miksei muillekin, voitaisiin ehdottaa suomenoskirjallisuuden maailmankarttaa täydentävien teosten suomentamista mahdollisesti ryhmätöinä. Vaikka julkaisemisen edellytyksenä onkin käänноsoikeuksien ostaminen, käänноstyö olisi ilmaista. Opiskelijat saisivat työstä kuitenkin opintopisteitä. Sari Hongell kertoo tarjonneensa yliopiston kielikeskuksessa jatkokurssin opiskelijoille mahdollisuutta käänноstöihin. Joukosta löytyi Hongellin sanoin: ”upeita kääntäjiä, joilla oli loistava oman kielen taju”. (Hongell 2011.)

Yksi vielä käyttämätön potentiaali suomennostyössä ovat maahanmuuttajat. Hämeen-Anttila kiinnittää huomiota maahanmuuttajien puutteelliseen suomen kielen taitoon, minkä vuoksi kaunokirjallisten tekstien kääntäminen ei tavallisesti ole mahdollista (Hämeen-Anttila, Jaakko 2007, 257). Toisaalta maahanmuuttajilla on paremmat mahdollisuudet ymmärtää lähtökielistä kulttuuria ja esimerkiksi kirjallisia viittauksia. Suomessa kasvaa vahva monikulttuurinen ja monikielinen toisen polven maahanmuuttajien joukko. Heidän joukostaan löytyy varmasti myös riittävän suomen kielen taitajia ja ehkä myös loistavia kirjallisuuden kääntäjiä.

Ehkä aiempaa enemmän vaikeita käännöstöitä voitaisiin tehdä myös ryhmätöinä. Harvinaisten kielten osalta tämä olisi erityisen hyödyllistä. Ryhmään kuuluvan maahanmuuttajan tai kotimaassaan asuvan alkukielen taitajan ei tarvitsisi välttämättä osata lainkaan suomea. Merkityksestä keskusteleminen mahdollisesti apukieltä käyttäen olisi kuitenkin parempi ratkaisu kuin välikielen kautta yksin tehty käännös. Myös vain suomalaisista kääntäjistä koostuvan ryhmän yhteistyöstä on etua. Esimerkiksi ensimmäinen suora suomennos persialaisesta nykykirjallisuudesta, Sadeq Hedayetin *Sokea pöllö*, syntyi dosentti Henri Bromsin, Petri Pohjanlehdon ja Leena Talvion yhteistyönä (Hämeen-Anttila, Jaakko 2007, 254).

6. Yhteenveto

Suomennettu kirjallisuus antaa maailman kirjallisuudesta perin kapea-alaisen kuvan. Englannista käännetään ylivoimaisesti eniten. Julkaisupäätöksissä suositaan ennen muuta bestsellereitä, mikä puolestaan vaikuttaa lukijoiden odotuksiin ja pitkällä aikavälillä muokkaa hyvän kirjallisuuden ja hyvän kääntämisen kriteereitä.

Kyselytutkimukseni osoittaa, että jotkut suomalaisista kustannustoimittajista keskittyvät julkaisupäätöksissään taloudellisiin tavoitteisiin, mutta suurin osa toivoisi voivansa tuottaa aiempaa monipuolisempaa ja laadukkaampaa suomennoskirjallisuutta. Vähälevikkisen kirjallisuuden julkaiseminen rahoitetaan joko bestsellereistä saaduilla tuotoilla tai apurahoilla.

Näytekirjavarastojärjestelmällä ylläpidetään runsasta nimekevalikoimaa. Toisaalta tämän vuoksi yksittäisten nimekkeiden pidempiaikainen saatavuus huononee. Nykyjärjestelmässä kirjallisuuden nimekkeiden ylituotantoa voi olla vaikeaa rajoittaa. Jaan Kaplinski on ehdottanut, että taidetta tuettaisiin lahjakkuuden, ei urakkatyön perusteella. Taiteilijoille maksettaisiin korvausta huonon kirjallisuuden kirjoittamatta jättämisestä. (Kaplinski 1996.)

Englannista suomentavista kääntäjistä on ylitarjontaa, mikä vaikeuttaa kaikkien kääntäjien palkkaneuvotteluja. Suomentajakyselyssä korostuu kääntäjien heikko palkkaus. Monia kääntäjiä motivoikin ennen muuta pyrkimys edistää kulttuuria. Harvinaisten kielten taitajat ovat ratkaisevassa asemassa oman kielialueensa asiantuntijoina ja kirjojen suosittelijoina. Jotkut kääntäjistä suomentavat laadultaan keskinkertaisia kirjoja, koska muunlaista työtä ei ole tarjolla tai siksi että helposti käännettävistä kirjoista saa suhteessa parempaa palkkaa. Moni kuitenkin toivoisi saavansa käännöstoikseen myös arvokkaampaa kirjallisuutta.

Myös monet kirjallisuuden lukijat toivoisivat laaja-alaisempaa suomennoskirjallisuuden tarjontaa. Tämä käy ilmi esimerkiksi ostoskäyttäytymisestä suomalaisilla kirjamessuilla. Kirjastot voivat parantaa vähälevikkisen kirjallisuuden kannattavuutta ja saatavuutta. Kirjastojen asemaa olisikin syytä korostaa nykyistä enemmän. Kirjastoilla on tärkeä tehtävä suomalaisten koulutuksessa ja sivistämisessä. Kuntien taloudelliset kiristykset eivät saisi kohdistua kirjastojen määrärahoihin. Kirjastot rakentavat parempaa tulevaisuutta.

Käännöskirjallisuuden tukemiseksi on luotu monimutkainen apurahajärjestelmä. Kääntäjät ja

kustantajat hakevat apurahoja ja käännöstukia apurahakalenterin mukaan valtiolta, säätiöiltä, EU:sta ja alkuteosten kotimaista. Urheilijoita sponsoroidaan mainosarvon vuoksi, mutta myös nuorison terveyden kohentamiseksi ja Suomi-kuvan parantamiseksi. Kirjailijoita ja kuvataiteilijoita tuetaan taiteen edistämiseksi. Kääntämistä tuetaan osin samoista syistä, mutta myös siksi että suomennoskirjallisuus avaa aivan erityisellä tavalla ovia uusiin kulttuureihin, ajattelumalleihin ja uusiin kirjallisiin ilmaisutapoihin.

Tästä tutkielmasta käy ilmi, että kulttuuritahtoa löytyy kaikilta osapuolilta. Nykyisen suomalaisen kirjantuoantajärjestelmän puute on se, että kukaan ei kattavasti seuraa suomennoskirjallisuuden tilaa eikä sen kohentaminen ole kenenkään vastuulla. Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ovat teettäneet joitakin tutkimuksia, mutta ne eivät ole johtaneet jatkotoimenpiteisiin. Jos tällaisten arvovaltaisten tutkimusten perusteella laadittaisiin suosituslistoja käännettävistä kirjoista ja ohjattaisiin näihin määrätty osa apurahoista, voitaisiin nykyistä paremmin huolehtia suomennoskirjallisuuden tilasta.

LÄHTEET

Kyselyt

Kustantajakysely Helsingin kirjamesseilla 27.10.2011, Liite 1
Suomentajakysely loka-marraskuussa 2011, Liite 2

Haastattelut

Hongell Sari, Eveil-kustannus, 27.10.2011
Kuurne Tuulikki, Helsingin kirjasto, 28.10.2011
Kämäri Mari, Kirjavälitys, hankintaosasto, 28.10.2011
Mustonen, Merja, Vantaan kirjasto, 28.10.2011
Nissinen Joonas, Books on Demand, 28.10.2011
Päkkilä Markku, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, kirjallisuuden kääntäjien jaoston puheenjohtaja, 27.10.2011

Lähdekirjallisuus:

Casanova, Pascale 1999. *La république mondiale des lettres*. Éditions du Seuil, Paris.

Hall, Stuart 1999. *Identiteetti*. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Vastapaino. Tampere

Halme, Helkky 2007. *Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto. Alan ammattilaisten järjestö*. SKH 2007, 337–341.

Heikkilä-Haltonen, Päivi 2007. *Kaarina Helakisa (1946–1998)*. Riikonen & Kovalainen & Kujamäki & Paloposki 2007, 507–509.

Heikkonen, Esko 1985. *Amerikkalaisen kulttuurin välittyminen Eurooppaan, erityisesti Suomeen vv. 1776–1980*. Virtanen, Keijo & Heikkonen, Esko, *Amerikkalaisen kulttuurin leviäminen Suomeen. Tutkimusraportti Suomen Akatemian tukemasta projektista*. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja no 15. Turku

Helleman, Jarl 1970. *Suomennoskirjallisuus*. Tarkka, Pekka (toim.), *Suomen kirjallisuus VIII. Kirjallisuuden lajeja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Otava. Helsinki

Helleman, Jarl 1999. *Kustantajan näkökulma. Kirjoituksia kirjallisuuden reunalta*. Otava, Helsinki

Hypén, Tarja-Liisa (toim.) 2007. *Kirjan matka tekijöiltä lukijoille – puheenvuoroja kotimaisen kirjallisuuden luomisen ja lukemisen ehdoista 2000-luvulla*. Tampereen Yliopistopaino Oy, Tampere

Hypén, Kaisa 2007. *Romaanilainaan paluu*. Hypén, Tarja-Liisa 2007, 91–123.

- Hälbig, Bianca 2007. *Kirjakauppa Suomessa*. Suom. Simo Laitakari. Hypén, Tarja-Liisa 2007, 65–90.
- Hämeen-Anttila, Jaakko 2007. *Arabian- ja persiankielinen kirjallisuus*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 252–258.
- Hämeen-Anttila, Virpi 2007. *Intian vanhempi kirjallisuus*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 241–251.
- Hökkä, Tuula 2007. *Eeva-Liisa Manner (1921–1995)*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 488–492.
- Jalonen, Olli 1999. *Käännöskirjallisuuden uudistuminen*. Lassila, Pertti (toim.) *Suomen kirjallisuushistoria 3. Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki
- Jänis, Marja & Pesonen, Pekka 2007. *Venäläinen kirjallisuus*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 189–205.
- Kantola, Janna 2007a. *Käännöskirjallisuuden asema vuosituhannen vaihteessa*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 318–324.
- Kantola, Janna 2007b. *Pohjoismainen kirjallisuus*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 54–65.
- Katajamäki, Sakari 2007. *Suomen ruotsinkielinen kirjallisuus suomeksi*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 66–80.
- Kivistö, Sari & Riikonen H. K. 2007. *Antiikin kirjallisuus ja suomennokset uuslatinasta ja humanistikeikasta*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 29–53.
- Koistinen, Jaana 2007. *Kotimaisen Kaunokirjallisuuden juhluvuodet*. Hypén, Tarja-Liisa 2007, 45–64.
- Koskinen, Kaisa 2007. *Kääntäjän kaksoisiteet – kirjallisuuden kääntäjän rooli ja asema 2000-luvulla*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 330–341.
- Kujamäki, Pekka 2007a. *Esipuhe*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 8–11.
- Kujamäki, Pekka 2007b. *Lea Karvonen (nimimerkki)*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 509–511.
- Kujamäki, Pekka 2007c. *Mikael Agricola -palkitut suomentajat ja suomennokset yhteiskuvassa*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 341–345.
- Kuusikko, Pirjo-Riitta 2007. *Japanin kirjallisuus*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 273–284.
- Lehtonen, Mikko 2001. *Post scriptum. Kirja medioitumisen aikakaudella*. Vastapaino,

Tampere

Leppihalme, Ritva 2007. *Britteinsaarten kertomakirjallisuus*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 152–166.

Niemi, Juhani 2007. *Tekijät ja lukijat muuttuvilla markkinoilla*. Hypén, Tarja-Liisa 2007, 13–24.

Nyman, Jopi 2007. *Muu englanninkielinen kirjallisuus*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 184–188.

Nyman, Jopi & Kovala, Urpo 2007. *Yhdysvaltain kirjallisuus*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 167–184.

Paloposki, Outi 2007a. *Slaavilainen kirjallisuus*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 206–218.

Palokoski, Outi 2007b. *Suomennosten maailmankartta*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 26–28.

Pulkkinen J. P. 2007. *Keltainen kirjasto*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 314–317.

Riikonen, H. K. 2007a. *Muuta suomentamatonta kirjallisuutta*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 301–307.

Riikonen, H. K. 2007b. *Suomennosten täydentyvä maailmankartta*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 308–314.

Riikonen, H.K. & Kovala, Urpo & Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.) 2007. *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1112. Gummerus, Jyväskylä.

Robins, Kevin 1991. *Tradition and translation: national culture in its global context*. Corner, J. & Harvey, S. (toim.), *Enterprise and heritage: Crosscurrents of National Culture*. Routledge, London.

Roinila, Tarja 2007. *Espanjankielinen kirjallisuus*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 133–151.

Saarti, Jarmo 2007. *Kiinan kirjallisuus*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 261–272.

Sevänen, Erkki 2007. *Suomennoskirjallisuuden määrällisestä kehityksestä*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 12–22.

Sorvali, Irma & Häkkinen, Kaisa 2007. *Kieli muuttuu, entä käännöskieli?* Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 376–386.

Suomela-Härmä, Elina 2007a. *Italian kirjallisuus*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 119–132.

Suomela-Härmä, Elina 2007b. *Kääntämättä jäänyttä italialaista kirjallisuutta*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 297–300.

Suomela-Härmä, Elina 2007c. *Ranskan kirjallisuus*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 104–118.

Tervonen, Taina 2007. *Afrikkalainen kirjallisuus*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 232–240.

Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko 2007. *Puhuttu kieli kaunokirjallisuuden suomennoksissa*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 387–400.

Varpio, Yrjö 2007. *Sukukansojen kirjallisuus*. Riikonen & Kovala & Kujamäki & Paloposki 2007, 219–231.

Opinnäytetyö

Paasonen, Ulla 2001. *Käännöskirjaa valitsemassa. Kulttuurinen yksipuolisuus suomennetun kaunokirjallisuuden valinnoissa*. Tampereen yliopisto, Englannin kielen kääntämisen ja tulkkauksen laitos, pro gradu -tutkielma.

Artikkeli lehdessä

Kaplinski, Jaan 1996. Onko taidetta liikaa? *Suomen Kuvalehti* 16/19.4.1996

Varis, Tuula-Liina 2013. Henkisen vapauden edellytykset. *Parnasso* 5/2013, 6-8.

Verkkolähteet

Cimo 2013. Käännöstuki. Euroopan unionin Kulttuuri-ohjelman tuki kustantamoille. http://www.cimo.fi/palvelut/julkaisut/esitteet/kaannostuki_euroopan_unionin_kulttuuri-ohjelman_tuki_kustantamoille_ >luettu 6.11.2013

Fili 2013a. Suomen kirjallisuus on maailmankirjallisuutta. <http://www.finlit.fi/fili/fili/> >luettu 28.10.2013

Fili 2013b. Tuet. <http://www.finlit.fi/fili/tuet/> >luettu 5.11.2013

Kananen, Katri 2013. Suomennetun kaunokirjallisuuden alkukieli vuosittain. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Piia Holstikko. Lähetetty 19.11.2013. Luettu 19.11.2013.

Kirjailijaliitto 2013. <http://www.kirjailijaliitto.fi/kirjailijan-tyo/apurahat/> >luettu 9.11.2013

Kirjasampo 2013. <http://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Au9463f401-519a-49a7-8d2a-27821bcd32c7> >luettu 9.11.2013

Kirjastolaki 904/1998, § 2. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980904> >luettu 10.11.2013

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013a. Kirjallisuuden valtionpalkinnot kirjailija Tuula Kallioniemelle ja suomentaja Juhani Salokanteleelle.
http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2012/05/kirjallisuuden_valtionpalkinto2012.html
>luettu 21.11.2013

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013b. Kirjastoapurahajärjestelmä; Yhteenveto nykytilanteesta ja kehittämissuunnitelmia.
<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2012/Kirjastoapurahajarjestelma.html?lang=fi>
>luettu 21.11.2013

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013c. Valtion ylimääräinen taiteilijaeläke.
http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/Valtion_ylimaarainen_taideilijaelake > luettu 21.11.2013

Sanasto 2013. Lainauskorvausjärjestelmä kirjailijoille, kääntäjille ja toimittajille. Usein kysyttyä. <https://lainauskorvaus.sanasto.fi/show/common/faqs> >luettu 6.11.2013

Suomen Kulttuurirahasto 2013. Kirjatalkoot. <https://skr.fi/kulttuuritoiminta/paattyneita-hankkeita/kirjatalkoot> >luettu 6.11.2013

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2011a. Palkkiotilastot: Kirjallisuuden kääntäjät, käännöspalkkioista, 2011. http://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/toimeksiannon-tai-tyosuhteen-ehd/palkkiotilastot/ >luettu 31.10.2013

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2011b. Tekijänoikeuksien kunnioitus ja kohtuullinen korvaus työstä. <http://www.sktl.fi/tapahtumakalenteri/uutispankki/?x237425=237429>. Kts. Liite: Heksalogia. >luettu 2.11.2013

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2013. Mikael Agricola ja J.A. Hollo -palkintojen voittajat julkistettu. <http://www.sktl.fi/?x18668=203478> >luettu 8.11.2013

Suuri Suomalainen Kirjakerho 2013. <http://www.kirjakerho.fi/?kategorydept=all&deptId=5351> >luettu 28.10.2013

Taiteen edistämiskeskus 2013. <http://www.taike.fi/fi/web/kirjallisuus/apurahat-ja-avustukset/-/stipend/viewStipend/11007> >luettu 21.11.2013

Tammi: Keltaisen kirjaston kirjat 2013. <http://www.tammi.fi/keltaisen-kirjaston-kirjat> <luettu 10.11.2013

Tammi: Nobelistit 2013. <http://www.tammi.fi/nobelistit> >luettu 10.11.2013

Tilastokeskus 2013. <https://www.stat.fi/tup/suomi90/huhtikuu.html> >luettu 28.10.2013

Yle 2011. Virolaiset innostuivat lukemaan yltiöromantiikkaa.

http://yle.fi/uutiset/virolaiset_innostuivat_lukemaan_yltioromantiikkaa/5460249 >luettu
10.11.2013

Liite 1

Kysely ulkomaisesta kaunokirjallisuudesta vastaavalle kustannustoimittajalle
suomennoskirjojen ja niiden kääntäjien valintakriteerejä koskevaa tutkimusta varten.
Lisätiedot: piia.holstikko@uta.fi

Nimi: _____

Kustannusyhtiö: _____

Ympyröi sopivimmat vaihtoehdot. Lisää selityksiä tarvittaessa.

	Aina	Usein	Harvoin	Ei koskaan
Kenen aloitteesta kaunokirjallinen teos suomennetaan?				
suomalaisen kustannustoimittajan aloitteesta	3	2	1	0
alkukielisen teoksen kustantajan aloitteesta	3	2	1	0
alkukielisen teoksen kirjoittajan aloitteesta	3	2	1	0
kirjallisuusagentin aloitteesta	3	2	1	0
kääntäjän aloitteesta	3	2	1	0
muun, kenen aloitteesta? _____	3	2	1	0

	Aina	Usein	Harvoin	Ei koskaan
Mitkä teoksen sisällölliset seikat vaikuttavat sen suomennoksen myönteiseen julkaisupäätökseen?				
taiteellinen arvo	3	2	1	0
arvo kulttuurivälittäjänä	3	2	1	0
ajankohtaisuus	3	2	1	0
ajattomuus	3	2	1	0
alkukielen ja -kulttuurin eksoottisuus	3	2	1	0
muu, mikä? _____	3	2	1	0

	Aina	Usein	Harvoin	Ei koskaan
Mitkä käytännön seikat vaikuttavat käännskirjan julkaisupäätökseen?				
odotettavissa oleva myyntimenestys	3	2	1	0
kirjaan kohdistetut käänöstuet	3	2	1	0
alkuperäiskieli	3	2	1	0
vaikeus löytää pätevää kääntäjää	3	2	1	0
huippukääntäjän saatavuus	3	2	1	0
mahdollisuus nopeaan käänösaikatauluun	3	2	1	0
muu, mikä? _____	3	2	1	0

	Erittäin tärkeää	Jokseenkin tärkeää	Vain vähän merkitystä	Ei vaikutusta
Mitkä seuraavista vaikuttavat arvioon käännskirjan tulevasta myyntimenestyksestä?				
alkuperäinen teos on ollut suosittu kotimaassaan	3	2	1	0
kyseisen kirjailijan aiemmat teokset ovat olleet suosittuja Suomessa	3	2	1	0
kirjasarjan aiemmat osat ovat myyneet hyvin Suomessa	3	2	1	0
tarina on saanut suosiota jossakin toisessa mediassa	3	2	1	0
kirjalle saadaan huippukääntäjä	3	2	1	0
muu, mikä? _____	3	2	1	0

	kokonaan	Merkit- tävässä määrin	Vain vähän merkitystä	Ei koskaan
Millä käännöskirjan julkaiseminen yleensä rahoitetaan?				
myyntituloilla	3	2	1	0
ulkomaisella käännöstuella	3	2	1	0
kotimaisella käännöstuella	3	2	1	0
muulla, millä? _____	3	2	1	0

	Aina	Usein	Harvoin	Ei koskaan
Mitkä seuraavista vaikuttavat suomentajan valintaan?				
ennestään tuttu luottokääntäjä	3	2	1	0
kirjallisilta kyvyiltään ja ilmaisutavaltaan soveltuvin	3	2	1	0
käännösnäyte	3	2	1	0
kääntäjällä on omaa kirjallista tuotantoa	3	2	1	0
suositukset, mistä? _____	3	2	1	0
edullinen hinta	3	2	1	0
nopea käännösaikataulu	3	2	1	0
muu syy, mikä? _____	3	2	1	0

Millä perusteilla kustannetaan kääntäjän ehdottama kirja?

illä perusteilla hylätään kääntäjän ehdottama kirja?

Miten käännöskirjan julkaisuperusteet eroavat suomeksi kirjoitetun kirjan julkaisuperusteista?

Miten kustantajan vastuu kulttuurivaikuttajana näkyy käännöskirjavalinnoissa?

Mitä suomennoskirjojen ja niiden suomentajien valinnassa voisi tai pitäisi tehdä toisin?

	%	yht.	aina	usein	harvoin	ei koskaan
Kenen aloitteesta kaunokirjallinen teos suomennetaan?						
suomalaisen kustannustoimittajan aloitteesta	29,4	45	9	34	2	
alkukielisen teoksen kustantajan aloitteesta	18,3	28		20	8	0
alkukielisen teoksen kirjoittajan aloitteesta	5,9	9		2	7	0
kirjallisuusagentin aloitteesta	21,6	33	3	24	6	0
kääntäjän aloitteesta	16,3	25	3	12	10	0
muun, kenen aloitteesta?	8,5	13	6	4	3	
	100,0	153				

	%	yht.	aina	usein	harvoin	ei koskaan
Mitkä teoksen sisällölliset seikat vaikuttavat sen suomennoksen myönteiseen julkaisupäätökseen?						
taiteellinen arvo	23,2	48,5	18	26	4,5	
arvo kulttuurivälittäjänä	18,6	39	9	22	8	
ajankohtaisuus	19,8	41,5	9	27,5	5	
ajattomuus	21,0	44		42	2	
alkukielien ja -kulttuurin eksoottisuus	8,1	17		6	11	0
muu, mikä?	9,3	19,5	12	6	1,5	
	100,0	209,5				

	%	yht.	aina	usein	harvoin	ei koskaan
Mitkä käytännön seikat vaikuttavat käännöskirjan julkaisupäätökseen?						
odotettavissa oleva myyntimenestys	24,9	45	12	28	5	
kirjaan kohdistetut käännöstuet	16,3	29,5		18	11,5	0
alkuperäiskieli	17,4	31,5	6	10	15,5	0
vaikeus löytää pätevää kääntäjää	11,3	20,5		4	16,5	0
huippukääntäjän saatavuus	11,6	21		4	17	0
mahdollisuus nopeaan käännösaikatauluun	17,4	31,5		20	11,5	0
muu, mikä?	1,1	2		2		
	100,0	181				

	%	yht.	erittäin tärkeää	jokseenkin tärkeää	vain vähän merkitystä	ei vaikutusta
Mitkä seuraavista vaikuttavat arvioon käännöskirjan tulevasta myyntimenestyksestä?						
alkuperäinen teos on ollut suosittu kotimaassaan	22,4	51	24	22	5	
kyseisen kirjailijan aiemmat teokset ovat olleet suosittuja Suomessa	22,0	50	33	12	5	0
kirjasarjan aiemmat osat ovat myyneet hyvin Suomessa	25,9	59	39	20		0
tarina on saanut suosiota jossakin toisessa mediassa	17,8	40,5	9	22	9,5	0
kirjalle saadaan huippukääntäjä	11,9	27	3	12	12	0
muu, mikä?	0,0	0				
	100,0	227,5				

	%	yht.	kokonaan	merkittävässä määrin	vain vähän merkitystä	ei koskaan
Millä käännöskirjan julkaiseminen yleensä rahoitetaan?						
myyntituloilla	52,3	56,5	33	22,5	1	
ulkomaisella käännöstuella	20,8	22,5		8	14,5	0
kotimaisella käännöstuella	18,5	20		6	14	0
muulla, millä?	8,3	9	9			
	100,0	108				

	%	yht.	aina	usein	harvoin	ei koskaan
Mitkä seuraavista vaikuttavat suomentaajan valintaan?						
ennestään tuttu luottokääntäjä	22,8	48,5	18	30,5		
kirjallisilta kyvyiltään ja ilmaisutavaltaan soveltuvin	18,5	39,5	9	28,5	2	
käännösnäyte	11,7	25	3	10	12	0
kääntäjällä on omaa kirjallista tuotantoa	6,1	13		4	9	0
suositukset, mistä?	11,0	23,5	3	14	6,5	0
edullinen hinta	12,9	27,5		16	11,5	
nopea käännösaikataulu	13,6	29	3	14	12	
muu syy, mikä?	3,3	7	6		1	
	100,0	213				

Liite 2

Kysely kaunokirjallisuuden kääntäjälle

suomennoskirjojen ja niiden kääntäjien valintakriteerejä koskevaa tutkimusta varten.

Lisätietoja: piia.holstikko@uta.fi

Nimi (voit vastata myös nimettömänä): _____

Mistä kielestä/kielistä käännät: _____

Ympyröi sopivimmat vaihtoehdot. Lisää selityksiä tarvittaessa.

	Ainoa syy	Tärkeä syy	osasyys	Ei merkitystä
Miksi suomennat kaunokirjallisuutta?				
Se on päätyöni.	3	2	1	0
lisäansioiksi	3	2	1	0
kulttuurin edistämiseksi	3	2	1	0
oman kieli- ja kirjoitustaitoni ylläpitämiseksi	3	2	1	0
muu syy, mikä? _____	3	2	1	0

	Aina	Usein	Harvoin	Ei koskaan
Miten saat toimeksiantoja?				
Suomalainen kustantamo ehdottaa kirjaa käännettäväkseni.	3	2	1	0
Ehdotan tutulle kustannustoimittajalle kiinnostavaa kirjaa.	3	2	1	0
Ehdotan useille kustantamoille mielestäni kiinnostavaa kirjaa.	3	2	1	0
Lähetän mielestäni kiinnostavasta kirjasta käännösnäytteen useille kustantajille.	3	2	1	0
Alkuteoksen kirjoittaja on toivonut minua suomentajaksi.	3	2	1	0
Muu, mikä? _____	3	2	1	0

	Ainoa syy	Tärkeä syy	osasyys	Ei merkitystä
Miksi juuri sinut valittiin kääntämään tietyt kirjat?				
olin kustantajalle ennestään tuttu luottokääntäjä	3	2	1	0
olin kirjallisilta kyvyiltäni ja ilmaisutavaltani soveltuvin	3	2	1	0
käännösnäytteiden perusteella	3	2	1	0
oman kirjallisen tuotannon perusteella	3	2	1	0
suosituksilla, mistä? _____	3	2	1	0
muut ehdokkaat vaativat suurempia palkkioita	3	2	1	0
pystyn tiukkoihin käännösaikatauluihin	3	2	1	0
muu syy, mikä? _____	3	2	1	0

	Aina	Usein	Harvoin	Ei koskaan
Miten rahoitat käännöstyösi?				
Saan palkkaa kustantamolta.	3	2	1	0
Saan palkkaa käännöstoimistolta.	3	2	1	0
yksittäisillä käännössopimuksilla	3	2	1	0
ulkomaisella käännöstuella	3	2	1	0
kotimaisella käännöstuella	3	2	1	0
apurahalla	3	2	1	0
muu, mikä? _____	3	2	1	0

	Erittäin hyvä	Melko hyvä	Paljon parannettavaa	Ei merkitystä
Mitkä seuraavista ovat vahvuuksiiasi kaunokirjallisuuden kääntäjänä?				
lähtökielen tuntemus	3	2	1	0
lähtökulttuurin tuntemus	3	2	1	0
lähtökielisen kirjallisen perinteen tuntemus	3	2	1	0
erityisalan tuntemus	3	2	1	0
kohdekieliset kirjalliset kyvyt	3	2	1	0
mahdollisuus keskustella käännösratkaisuista alkutekstin kirjoittajan kanssa	3	2	1	0
muu, mikä? _____	3	2	1	0

	Aina	Usein	Harvoin	Ei koskaan
Mitkä seuraavista koet ongelmaksi työssäsi kaunokirjallisuuden kääntäjänä?				
vaikeus toimeksiantojen saamisessa	3	2	1	0
ongelmat käännössopimuksissa	3	2	1	0
huono palkkaus	3	2	1	0
tiukat käännösaikataulut	3	2	1	0
epäsäännöllisten käännöstoimeksiantojen sovittaminen muuhun aikatauluun	3	2	1	0
tylsät tai vastenmieliset alkutekstit	3	2	1	0
muu, mikä? _____	3	2	1	0

Mikä on koulutuksesi? _____

Mitä teet päätyöksesi?

Onko sinulla omaa kaunokirjallista tuotantoa?

Montako kääntämääsi kirjaa on julkaistu?

Mille kustantamolle tai kustantamoille teet käännöksiä?

Millä perusteilla valitset kirjat, joiden suomentamista ehdotat kustantajille?

Millaisia apurahoja tai palkintoja olet saanut käännöstyöstäsi?

Mitä suomennoskirjojen ja niiden suomentajien valinnassa voisi tai pitäisi tehdä toisin?

	%	yht.	ainoa syy	tärkeä syy	osasyys	ei merkitystä
Miksi suomennat kaunokirjallisuutta?						
Se on päätyöni.	50,7	34	21	12	1	0
lisäänsioksi	7,5	5		4	1	0
kulttuurin edistämiseksi	25,4	17	3	10	4	
oman kieli- ja kirjoitustaitoni ylläpitämiseksi	10,4	7		4	3	0
muu syy, mikä?	6,0	4		4		
	100,0	67				

	%	yht.	aina	usein	harvoin	ei koskaan
Miten saat toimeksiantoja?						
Suomalainen kustantamo ehdottaa kirjaa käännettäväkseni.	61,2	41	27	14		
Ehdotan tutulle kustannustoimittajalle kiinnostavaa kirjaa.	17,9	12		4	8	0
Ehdotan useille kustantamoille mielestäni kiinnostavaa kirjaa.	7,5	5		2	3	0
Lähetän mielestäni kiinnostavasta kirjasta käänösnäytteen useille kustantajille.	3,0	2		2		0
Alkuteoksen kirjoittaja on toivonut minua suomentajaksi.	4,5	3			3	0
Muu, mikä?	6,0	4	3		1	
	100,0	67				

	%	yht.	ainoa syy	tärkeä syy	osasyys	ei merkitystä
Miksi juuri sinut valittiin kääntämään tietyt kirjat?						
olin kustantajalle ennestään tuttu luottokääntäjä	38,2	29	3	24	2	
olin kirjallisilta kyyviltäni ja ilmaisutavalteni soveltuvien käänösnäytteen perusteella	25,0	19		16	3	
oman kirjallisen tuotannon perusteella	14,5	11		8	3	0
suosituksilla, mistä?	1,3	1			1	0
muut ehdokkaat vaativat suurempia palkkioita	3,9	3		2	1	0
pystyn tiukkoihin käänösaikatauluihin	3,9	3			3	0
muu syy, mikä?	7,9	6			6	0
	5,3	4		4		
	100,0	76				

	%	yht.	aina	usein	harvoin	ei koskaan
Miten rahoitat käänöstyösi?						
Saan palkkaa kustantamolta.	5,0	3	3			0
Saan palkkaa käänöstoimistolta.	0,0	0				0
yksittäisillä käänössopimuksilla	65,0	39	39			
ulkomaisella käänöstuella	1,7	1			1	0
kotimaisella käänöstuella	0,0	0				0
apurahalla	28,3	17		14	3	0
Muu, mikä?	0,0	0				
	100,0	60				

	%	yht.	erittäin hyvä	melko hyvä	paljon parannettavaa	ei merkitystä
Mitkä seuraavista ovat vahvuuksiasi kaunokirjallisuuden kääntäjänä?						
lähtökielen tuntemus	19,9	35	27	8		
lähtökulttuurin tuntemus	20,5	36	18	18		
lähtökielisen kirjallisen perinteen tuntemus	19,3	34	15	18	1	
erityisalan tuntemus	6,8	12	3	8	1	0
kohdekieliset kirjalliset kyyt	23,3	41	33	8		
mahdollisuus keskustella käänösratkaisuista alkutekstin kirjoittajan kanssa	8,5	15	6	8	1	0
Muu, mikä?	1,7	3	3			
	100,0	176				

	%	yht.	aina	usein	harvoin	ei koskaan
Mitkä seuraavista koet ongelmaksi työssäsi kaunokirjallisuuden kääntäjänä?						
vaikeus toimeksiantojen saamisessa	14,9	19,5		10	9,5	
ongelmat käänössopimuksissa	18,0	23,5	3	16	4,5	0
huono palkkaus	32,2	42	36	6		
tiukat käänösaikataulut	17,6	23	6	12	5	0
epäsäännöllisten käänöstoimeksiantojen sovittaminen muuhun aikatauluun	7,3	9,5		4	5,5	0
tylsät tai vastenmieliset alkutekstit	8,4	11			11	0
Muu, mikä?	1,5	2		2		
	100,0	130,5				